

POLICEJNÍ AKADEMIE ČESKÉ REPUBLIKY V PRAZE

Fakulta bezpečnostně právní

Katedra trestního práva

Výkon trestu odnětí svobody

Bakalářská práce

Execution of imprisonment

Bachelor thesis

VEDOUCÍ PRÁCE

*JUDr. Dleštíková Tereza,
Ph.D.*

AUTOR PRÁCE

Řeháková Kristýna

PRAHA

2022

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že předložená práce je mým autorským dílem. Práci jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, ze kterých jsem čerpala, řádně cituji. Seznam použité literatury je uveden v závěru práce.

V Praze dne

.....

Jméno

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí mé bakalářské práce *JUDr. Tereze Dlešíkové, Ph.D.* za odborné vedení a vstřícnost.

Anotace

Práce se zaměřuje na výkon trestu odnětí svobody. První kapitola definuje pojem trestu, účel trestu a základní zásady, které jsou v souvislosti s trestem odnětí svobody uplatňovány. Pohled na trest se v historii vyvíjel a plnil různé funkce. Jednotlivé funkce trestu vyjmenovává druhá kapitola. Historickému vývoji trestu, trestání a jeho právní úpravě se následně věnuje kapitola třetí.

Podrobněji se práce věnuje trestu odnětí svobody, konkrétně nepodmíněnému trestu odnětí svobody, podmíněnému odsouzení a podmíněnému odsouzení s dohledem. V páté kapitole se práce zmiňuje o problematice elektronického monitoringu.

Závěr práce obsahuje problematiku resocializace odsouzených a mezinárodní komparaci vybraných vězeňských systémů.

Klíčová slova

Trest odnětí svobody, nepodmíněný trest odnětí svobody, podmíněné odsouzení, podmíněné odsouzení s dohledem, vězení, odsouzený, historie, elektronický monitoring, resocializace odsouzených, mezinárodní komparace

Annotation

This Bachelor Thesis is dedicated to the execution of imprisonment. The first chapter defines the concept of punishment, the purpose of the punishment and the fundamental principles that are applied in connection with imprisonment. Throughout history people had many different points of view about the main function of imprisonment. Different functions of imprisonment are explained in the second chapter. The third chapter analyses historical evolution of sanctioning and its legislation in Czech Republic.

Later this work pays more attention to unconditional conviction, suspended sentence, and suspended sentence with supervision. In the fifth chapter, the work mentions the issue of electronic monitoring.

In last two chapters, this work deals with the issue of resocialization of convicts and compares international prison systems with ours.

Key words

Execution of imprisonment, unconditional conviction, suspended sentence, suspended sentence with supervision, prison, convicted, history, electronic monitoring, resocialization of convicts, international comparison

Obsah

Úvod	8
1 Pojem a účel trestu	9
1.1 Pojem trestu	9
1.2 Účel trestu	9
1.2.1 Základní zásady	10
2 Funkce trestu	12
2.1 Odplatná (retributivní) teorie	12
2.2 Teorie odstrašení	12
2.3 Nápravná (rehabilitační) teorie	13
2.4 Vylučovací (eliminační) teorie	14
2.5 Kompenzační (restituční) teorie	14
2.6 Smíšené teorie	15
3 Historie trestu a trestání	15
3.1 Starověk	15
3.2 Středověk	16
3.3 Doba osvícenství	17
3.4 České země v 19. století	17
3.5 Období let 1918-1934	18
3.6 Období od roku 1945 do roku 1989	19
3.7 Vězeňství a trestněprávní legislativa po roce 1989	22
4 Trest odnětí svobody	26
4.1 Systém trestů a jejich ukládání	26
4.2 Mezinárodní a vnitrostátní právní úprava trestu odnětí svobody	28
4.2.1 Aktivita Rady Evropy	28
4.2.2 Legislativa Evropské unie	29
4.2.3 Vnitrostátní úprava trestu odnětí svobody	29

4.3	Nepodmíněný trest odnětí svobody	31
4.3.1	Problematika přeplnění věznic	33
4.4	Podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody	35
4.4.1	Právní povaha podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody.....	36
4.5	Podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem	41
4.6	Náhradní trest odnětí svobody	44
4.6.1	Problematika ukládání krátkodobých trestů odnětí svobody	46
5	Elektronický monitoring	47
6	Resocializace odsouzených.....	48
6.1	Penitenciární péče	48
6.1.1	Personál věznic.....	48
6.1.2	Program zacházení	51
6.2	Postpenitenciární péče.....	54
6.2.1	Státní instituce poskytující postpenitenciární péči	54
6.2.2	Nestátní neziskové subjekty.....	55
7	Mezinárodní komparace výkonu trestu odnětí svobody	56
7.1	Polsko	56
7.2	Německo	58
7.3	Norsko.....	59
7.4	Filipíny.....	61
7.5	Honduras.....	61
	Závěr	63
	Seznam použité literatury	64
	Bibliografie	64
	Periodické publikace	65
	Elektronické dokumenty	65

Úvod

Celá historie lidstva je plná násilí a trestných činů. Trestné činy vždy páchány byly a dovolím si říct, že i nadále budou. Trestná činnost je úzce spjatá s lidskou společností a existencí v ní. Vždy se najdou lidé, kteří sejdou z cesty a vydají se na cestu zločinu. Teorií proč tomu tak je existuje mnoho. Avšak nezáleží, jestli se lidé narodí jako zločinci, vyrostou ve zločince působením rodinného či sociálního prostředí nebo jestli je ke spáchání trestného činu donutí až zoufalá životní situace. Ať je tomu jakkoli, je obtížné trestnou činnost eliminovat nebo jí předcházet.

Jedním z historicky ověřených, avšak problematických způsobů je výkon trestu odnětí svobody, který je i hlavním tématem této práce. Na úvod musím podotknout, že tato problematika je rozsáhlá a dá se říci, že působením různých právních, sociálních, psychologických, etických, ekonomických a dalších faktorů i velmi obtížná.

Téma výkonu trestu odnětí svobody jsem si vybrala, protože ve společnosti se o něm moc často nemluví a mě určitým způsobem zajímá, někdy možná až fascinuje.

Jako cíl své práce jsem si dala seznámit se s historií trestu odnětí svobody, s analýzou vývoje trestu a se současnou právní úpravou trestu odnětí svobody. V závěru práce se budu věnovat konfrontaci výkonu trestu odnětí svobody ve vybraných státech.

1 Pojem a účel trestu

1.1 Pojem trestu

Chce-li každá lidská společnost předejít svému zániku, měla by řešit dva následující úkoly. Zajistit nejen samotný chod společnosti, ale též aby společnost řádně fungovala, rozvíjela se, prosperovala. A zároveň se starat o bezpečnost svých občanů.

„Každý právní stát upravuje systém trestního postihu pomocí zákonů. Zákonná podoba je nezbytná, protože represe (bránění něčemu, potlačování) obvykle velmi zasahují do života občanů.“¹ Trestní represe je zajišťována činností policie, kriminalistů, soudů, státních zastupitelů a následně, v případě výkonu trestu odnětí svobody, i vězeňskou službou.

V praxi se však uplatňuje nejen trestní represe, ale také prevence. Přičemž oba tyto systémy se navzájem prolínají a doplňují. Prevence je jakýsi soubor opatření či aktivit, který má za úkol předcházet další trestné činnosti, prostřednictvím odstranění, případně neutralizací kriminogenních faktorů.

„Trestem rozumíme zákonem stanovený právní následek za určité protiprávní jednání.“²

„Trest lze uložit jen za trestný čin. Z toho vyplývá, že trest je právním následkem trestného činu. Trest se vyznačuje dvěma základními prvky: za prvé obsahuje záměrnou, ve smyslu donucení působící újmu, a za druhé obsahuje veřejně vyslovený, sociálně etický odsudek pachatelova činu.“³

„V pojetí trestního práva ČR je trest prostředkem státního donucení. Stát trest užívá k ochraně zájmů chráněných trestním zákonem, ochraně společnosti před trestnými činy a jejich pachateli.“⁴

1.2 Účel trestu

Pojem „účel trestu“ jako takový, byl dříve definovaný v ustanovení § 23 odst.1 trestního zákona z roku 1961, účinného do konce roku 2009. Kde bylo psáno, že „účelem trestu je chránit společnost před pachateli trestných činů,

¹ GRIVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST, Ivana ZOUBKOVÁ a kol. Kriminologie. 5 vyd. Praha: Wolters Kluwer. ČR, 2019, s.178

² JELÍNEK, Jiří a kol. Trestní právo hmotné. Praha: Leges s. r. o., 2009, s. 346

³ SOLNAR, Vladimír, Jaroslav FENYK, Dagmar CÍSAŘOVÁ a Marie VANDUCHOVÁ. Systém českého trestního práva: Tresty a ochranná opatření. Praha: Novatrix, s. r. o., 2009, s. 8

⁴ JELÍNEK, Jiří a kol. Trestní právo hmotné. Praha: Leges s. r. o., 2009, s. 348

zabránit odsouzenému v dalším páchání trestné činnosti a vychovat jej k tomu, aby vedl řádný život, a tím působit výchovně i na ostatní členy společnosti“. V trestním zákoníku z roku 2009 pojem už specifikován není.

„Cílem trestního práva je chránit práva fyzických i právnických osob a další elementární hodnoty garantované Ústavou ČR a Listinou základních práv a svobod před trestnými činy vypočtenými taxativně v trestněprávních normách. Trestně právní ochrana náleží v tom, že trestní právo určuje, které ze společensky škodlivých činů jsou trestné, a stanoví tresty za jejich spáchání.“⁵

„Slouží-li trestní sankce stejnému účelu jako trestní zákon, potom musí vycházet ze stejných základních zásad, na kterých je založeno trestní právo hmotné.“⁶

1.2.1 Základní zásady

Základních zásad v trestním právu existuje mnoho. Některé se používají v trestním právu hmotném, jiné mají uplatnění spíše v procesním a některé platí pro celé trestní právo. V této práci budou zmíněny pouze základní zásady trestání a ukládání ochranných opatření: zásada zákonnosti, zásada humanismu, zásada přiměřenosti, zásada individualizace použitých sankcí, zásada personalit sankce, zásada neslučitelnosti určitých druhů sankcí u téhož pachatele.

Zásadu zákonnosti, vyjádřenou jako *nullum crimen sine lege*, *nulla poena sine lege*, obsahuje čl. 39 Listiny základních práv a svobod, který říká, že jen zákon stanoví, které jednání je trestným činem a jaký trest, příp. jakou jinou újmu na právech nebo majetku lze pachateli za daný spáchaný trestný čin uložit.⁷

Zásada demokratismu zastává princip, že před zákonem jsou si všichni lidé rovni v důstojnosti i v právech (čl. 1 LZPS) a že základní práva a svobody jsou zaručeny všem bez ohledu na pohlaví, rasu, barvu pleti, jazyka či politického či jiného smýšlení, víry a náboženství (čl. 3 odst. 1 LZPS).⁸

Zásada humanismu vznáší požadavek, aby nikdo nebyl mučen ani podroben krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení či trestu (čl. 7 odst.

⁵ NOVOTNÝ, O.; VANDUCHOVÁ, M.; ŠÁMAL, P. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. 6. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2010, s. 33

⁶ NOVOTNÝ, F. a kol. Trestní právo hmotné. 4. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017, s. 235

⁷ Tamtéž, s. 235

⁸ Tamtéž. s. 236

2 LZPS), tento požadavek je též ukotven v § 37 odst. 2 TZ. Zároveň v případech, kdy bude stačit k dosažení společensky prospěšného účelu sankce mírnější, nebude zbytečně ukládána sankce intenzivnější.⁹

Podle zásady přiměřenosti by měly být ukládané sankce adekvátní ke spáchanému trestnému činu (§ 38 odst. 1 TZ)

Zásada individualizace použitých sankcí zaručuje, že druh a výměra sankcí „musí být soudem ukládány s přihlédnutím ke konkrétním okolnostem vztahujícím se jak k závažnosti trestného činu, včetně přitěžujících a polehčujících okolností, tak k možnostem sociální reintegrace pachatele a jeho poměrům a v neposlední řadě i s přihlédnutím k přiměřené satisfakci osob poškozených trestným činem.“¹⁰

Zásada personality sankce zdůrazňuje, že uložená sankce by neměla mít vliv (nebo vliv pouze minimální) na pachatelovo okolí, ale měla by postihovat pouze samotnou osobu pachatele.

Zásada neslučitelnosti určitých druhů sankcí u téhož pachatele zaručuje, že se jednomu pachateli nebudou ukládat sankce shodné věcné povahy.

Trest stanovený trestními zákony je až ultima ratio. „Trestní zákony jsou určeny chránit práva, jejichž existenci lze si myslit i bez trestního zákona nebo má být vysloven poznatek, že trest je nejzazší (subsidiární) prostředek k ochraně právního řádu.“¹¹ Princip ultima ratio tedy znamená, že prostředky trestního práva se použijí pouze až v případech, kdy se jiné právní předpisy jeví jako neúčinné či nedostatečné (je poslední, krajní možnost).

Poslední zde zmíněnou zásadou je zásada zohlednění právem chráněných zájmů osob poškozených trestným činem, která je ustanovena v §38 odst. 3 TZ, by se při rozhodování mělo myslet i na práva osoby poškozené trestným činem a na její morální i materiální satisfakci.

⁹ GRIVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST, Ivana ZOUBKOVÁ a kol. Kriminologie. 5 vyd. Praha: Wolters Kluwer. ČR, 2019, s. 185

¹⁰ Tamtéž, s. 185

¹¹ SOLNAR, V. Trestní právo hmotné. Část obecná. Praha: Knihovna sborníku věd právních a státních, 1947, s. 33

2 Funkce trestu

Trest jako takový plnil v historii různé funkce, které se postupně vyvíjely, měnily nebo byly nahrazovány funkcemi jinými. V průběhu let se zformovaly mnohé vyhraněné pohledy a názory na funkci trestu a trestání. Jednotlivým pohledům se budou zabývat následující podkapitoly.

2.1 Odplatná (retributivní) teorie

Odplatná funkce je jednou z nejstarších a nejzákladnějších. Už například Chamurappiho zákoník vycházel z principu „oko za oko, zub za zub“. Trest je zde spontánní reakcí společnosti na trestnou činnost pachatele. Přičemž intenzita trestu vždy závisí na závažnosti daného spáchaného trestného činu. „V tomto smyslu tedy musí trest znamenat pro pachatele zásah do života v takovém rozsahu, aby zrcadlil závažnost spáchaného trestného činu.“¹²

Z této teorie vychází klasická škola trestního práva, která předpokládá, že pachatel se vědomě a dobrovolně, na základě vlastní vůle pro trestný čin rozhodl i když ví, že pokud se na něj přijde, bude potrestán.

Avšak problémem v praxi bývají často otázky, jaká vlastně je přiměřená výše trestu pro daný trestný čin či jak posoudit výši závažnosti spáchaného trestného činu. Obě tyto problematiky je obtížné řešit. Jelikož kromě trestných činů *delicta mala per sui*, které jsou přirozené a trestné v jakémkoli prostředí, například vražda, loupež nebo znásilnění, existují též trestné činy *delicta mere prohibita*, které jsou trestné pouze na základě zkušeností, které daná společnost má a jaké společenské normy uznává a které jsou prohlášeny zákonodárcem. Názor na tato škodlivá společenská jednání se mění s postupem času. Například dnes již trestním činem není příživnictví, rozvracení republiky či opuštění republiky, které tak dříve brány byly.

2.2 Teorie odstrašení

Teorie odstrašení zastává názor, že výše a intenzita trestu by měla působit na pachatele odpudivě. Měla by potenciálního pachatele odradit od trestné činnosti. Jelikož však každý vnímá výši trestu individuálně, je těžké určit závažnost trestu tak, aby daného pachatele odradila. Jako příklad lze uvést

¹² GŘIVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST, Ivana ZOUBKOVÁ a kol. Kriminologie. 5 vyd. Praha: Wolters Kluwer. ČR, 2019, s.179

rozdílné vnímání trestu prvopachatelem a recidivisty. „Zatímco pro prvopachatele může být roční nepodmíněný trest odnětí svobody tak silným traumatem, že si v dalším životě dá velmi záležet na tom, aby se mu vyhnul, pro recidivistu může znamenat jen návrat do známého prostředí, v němž už se umí pohybovat a je na ně zvyklý.“¹³

Z této teorie vznikají různé návrhy například labelling efekt neboli „oceňování“, princip „třikrát a dost“ či v případech mladistvých pachatelů „šokující tresty“.

„Kritici teorie odstrašení poukazují zejména na to, že její účinnost nelze přesně změřit. Pachatelé se totiž ke spáchání trestného činu rozhodují pod vlivem celé řady psychologických, sociálních, etických a dalších faktorů.“¹⁴

2.3 Nápravná (rehabilitační) teorie

Další funkcí trestu je funkce rehabilitační. Zaměřuje se již na osobu pachatele ve výkonu trestu. Doba, po kterou je pachatel ve výkonu trestu, by podle této teorie měla sloužit hlavně k jeho nápravě.

„Vychází z přesvědčení, že společensky nebezpečné chování pachatele je jeho specifickou reakcí na definovatelné vlivy např. výchovy, rodiny, sociální situace, biologických a psychologických dispozic apod. Rehabilitační teorie tak v podstatě říká, že pachatel se ke spáchání trestného činu nerozhoduje svobodně, ale že jedná pod tlakem řady faktorů.“¹⁵

Hlavním principem je zde poskytování odborné péče. Pokud se totiž osoba dostane do výkonu trestu, mělo by se s ní pracovat tak, aby si uvědomila, že čin, kterého se dopustila a jednání, které k činu vedlo, bylo závadové, jelikož osoba poškodila někoho jiného, popřípadě poškodila cizí věc. Proto by se pachatelé ve výkonu trestu měli účastnit nápravných programů, ve kterých by spolupracovali s odborníky z různých oborů např. s psychology, sociálními pracovníky či v případě mládeže s pedagogy.

¹³ GRIVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST, Ivana ZOUBKOVÁ a kol. Kriminologie. 5 vyd. Praha: Wolters Kluwer. ČR, 2019, s.180

¹⁴ Tamtéž, s. 181

¹⁵ Tamtéž, s. 182

2.4 Vylučovací (eliminační) teorie

Trest je eliminačním prostředkem pachatele od zbytku společnosti. Z historických forem trestání se pod vylučovací teorii zařazovalo vyhnanství a vyhoštění. Například „ve starověku umožňovalo vyhnanství členům výše postavených společenských skupin vyhnout se jinému, často citelnějšímu trestu odchodem ze země.“¹⁶

V dnešní době je pro eliminační teorii důležitým a účinným prvkem trest odnětí svobody. Avšak provoz a údržba věznic není z ekonomického hlediska vůbec snadná. Problémem je navíc omezená kapacita věznic, které jsou momentálně přeplněné. „Nehledě na to, že každý trest jednou vyprší, pachatel se dostává na svobodu a společnost si s jeho potenciální nebezpečností musí poradit znovu. Navíc s vědomím, že pobytem v nápravném zařízení ve společnosti dalších odsouzených se mohlo společenské vyčlenění pachatele a jeho sklony k páčání trestných činů ještě prohloubit.“¹⁷

2.5 Kompenzační (restituční) teorie

Hlavním bodem kompenzační teorie je náprava škod. Pachatel trestného činu by se měl postarat nebo se alespoň pokusit o odstranění následků z jeho trestné činnosti. Měl by uhradit nároky poškozeného a přijmout za čin odpovědnost.

V praxi se o to snaží institut narovnání. Narovnání patří do alternativních trestů. Jeho účelem je snaha docílit toho, aby pachatel odčinil veškeré škodlivé následky způsobené poškozenému trestným činem, a tím tak narovnal sociální vztah s poškozeným.

Specifický přístup k restituční teorii má tzv. restorativní justice, která „zdůrazňuje, že trestný čin mění životy lidí, narušuje mezilidské vztahy, někomu vzniká újma či škoda. Při nalézání spravedlnosti restorativní přístupy směřují k naplnění potřeb oběti, převzetí odpovědnosti pachatele za následky trestného činu a k zapojení komunity.“¹⁸ Hlavním principem restorativní justice je vyjednávání mezi pachatelem a obětí a až pokud tento postup zklame, měl by

¹⁶ GRIVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST, Ivana ZOUBKOVÁ a kol. Kriminologie. 5 vyd. Praha: Wolters Kluwer. ČR, 2019, s. 182

¹⁷ Tamtéž, s.183

¹⁸ Restorativní justice – inovativní přístup k trestnímu právu. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/>

následovat klasický trestní proces. „Kritici ale upozorňují na rizika a hrozby pro společnost a lidská práva spojené s uvolněním (nebo opuštěním) klasických principů trestního práva a trestního procesu.“¹⁹

2.6 Smíšené teorie

Předchozí uvedené teorie se v praxi často prolínají, a tím tvoří teorie smíšené. Naše trestní právo je na smíšené teorii trestání založeno. Aspekty trestání se totiž mění v závislosti na danou politickou, hospodářskou nebo společenskou situaci na určitém místě a čase.

3 Historie trestu a trestání

Tresty v historii byly různorodé. A k procesu humanizaci trestů muselo lidstvo urazit velkou cestu. Dá se říci, že postupem času, jak se společnost vyvíjela, začalo docházet k užívání méně brutálních a ponižujících trestů.

3.1 Starověk

Hlavním cílem trestání bylo odstrašení. Ukládány byly nejčastěji tresty tělesné a trest smrti. U tělesných trestů se v rámci jakési odplaty odlišovala závažnost. Pachatel měl být potrestán stejným způsobem, jakým poškodil jiné osoby. Platil zde již dříve zmíněný princip „oko za oko, zub za zub“. Zlodějům byly usekávány ruce, za pomluvu se často vyřezával jazyk apod.

V raných dobách nebylo výjimkou ani otroctví, do kterého upadali dříve svobodní lidé, kteří kradli, či dlužili peníze a nebyli schopni je vrátit.

Dále například Římané měli institut psance. „Psancem byla osoba, která spáchala pro společnost nežádoucí čin a ostatní členové této pospolitosti měli zakázáno psanci poskytovat životně důležité prostředky (stravu, ošacení, příbytek apod.).“²⁰

V oblasti vojenského vynucování disciplíny byla v římské armádě nejtvrdějším trestem decimace. V případech vzpoury či zbabělosti se velitelé legií snažili svým vojákům dokázat, že bát by se měli spíše jich než vojsk nepřátelských. Trest spočíval v tom, že proviněná legie byla rozdělena do

¹⁹ GRIVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST, Ivana ZOUBKOVÁ a kol. Kriminologie. 5 vyd. Praha: Wolters Kluwer. ČR, 2019, s.184

²⁰ ŠTĚRBA, Vladislav. Penologie. Praha: ARMEX PUBLISHING s. r. o., 2007, s. 15

skupinek po deseti vojácích. Vojáci losovali a ten, který si vytáhl los odlišný, musel být ostatními členy popraven.

3.2 Středověk

V souvislosti s trestáním lze středověk vnímat jako poněkud temné období. Stejně jako jejich způsob trestání byl odlišný než nyní, tak i lidské vnímání světa se odlišovalo. Lidé byli více pověřiví, zajímali se o démonologii, což je věda, která se zabývá tím, jak démoni ovlivňují lidské životy a hříchy. Další jejich oblibou byl i spiritualismus neboli víra, že živí lidé mohou vidět duchy, a dokonce s nimi i komunikovat. Avšak co lidské vnímání a chápání ovlivňovalo nejvíce, bylo náboženství. Lidé, kteří spáchali společensky škodlivý čin, byli bráni nejen jako viníci, ale též jako hříšníci, kteří sešli z cesty. Proto v té době trestání cílilo na „hříšnickovo“ tělo, které mělo být posedlé démonem či ďáblem. Uplatňovaly se tělesné tresty, kruté mučící tresty a trest smrti.

Věznice sloužily spíše pro dlužníky. Avšak při ukládání trestů ve formě pobytu ve vězení, nefungoval žádný princip rovnosti, nýbrž princip sociální stratifikace. Sociální stratifikace je „charakteristický znak každé společnosti. To znamená, že společnost netvoří sociálně homogenní celek, nýbrž je vnitřně rozdělena do vrstev s odstupňovaným podílem na statcích, jež jsou ve společnosti členěny a považovány za nedostatkové.“²¹ V souvislosti s ukládáním do vazby se stratifikace projevovala výrazným způsobem. Majetní občané měli nemálo privilegií. Mohli si pobyt ve vězení usnadnit například vlastními peřinami či teplým oblečením. Rodina i přátelé nemuseli dodržovat návštěvní hodiny a bylo jim nošeno jídlo vyšší kvality.²²

Trest smrti, který se ve středověku ukládal v nemalém množství se lišil podle závažnosti spáchaného činu. „Mezi mírnější formy patřilo stětí hlavy a oběšení, dále existovaly mnohem drastičtější formy jako upálení nebo zahrabání za živa, rozčtvrcení a lámání v kole, ubíčování, nabodnutí na kůl apod.“²³

²¹ KELLER, Jan. Sociologie. Praha: SLON, 2009, s. 192

²² Historie trestu a trestání. www.martinkosek.com. Dostupné z: <https://www.martinkosek.com/l/historie-trestu/>

²³ ŠTĚRBA, Vladislav. Penologie. Praha: ARMEX PUBLISHING s. r. o., 2007, s. 16

3.3 Doba osvícenství

Až v době osvícenství se mění přístup k ukládání trestů na více humánní. Zásluhy na principu humanizace měli například anglický filozof a politik Thomas More, který kritizoval nepřiměřenost ukládaných trestů v poměru se společenskou nebezpečností a proviněním. Dále také francouzský filosof a spisovatel Charles Louis Montesquieu který „formuloval požadavek právní jistoty a zákonitosti, nezávislost soudců a zásadu proporcionality mezi trestem a trestným činem a nutnost výchovné funkce trestu.“²⁴

V době osvícenství vznikla i tzv. klasická škola trestního práva, která zastává názor, že společnost a její stabilita není dána bohem, ale je formována společenskou smlouvou a že lidé jsou svobodné bytosti, které se sami rozhodují. Z čehož vyplývá, že za své chování, ať již zákonné nebo nezákonné, si nese každý člověk zodpovědnost sám. Za zakladatele klasické školy je považován italský právník Cesare Beccaria, který svým dílem „O zločinech a trestech“ položil základ všech moderních systémů trestního práva v Evropě i USA. Byl odpůrcem všech krutých trestů. „Účelem trestu podle něj není způsobovat utrpení, ale chránit společnost. Byl přesvědčen, že v případě stejných trestných činů by měl následovat stejný trest, tedy požadoval alespoň formální spravedlnost.“²⁵ Dále se snažil prosadit rovnost před zákonem pro všechny, presumpci nevinu a chtěl zařídit, aby procesy byly veřejné.

Jeho myšlení ovlivnilo i celé zákonodárství, v roce 1787 vznikl „Všeobecný zákoník o zločinech a trestech za ně“, který byl vydán za vlády Josefa II. Zákoník zrušil mučení jako způsob přiznání viny a rušil i mrzačící tresty. Nahrazoval je trestem dlouhodobých nucených prací. A vyjmenovával jednotlivé trestné činy, které zde byly seřazeny podle závažnosti.²⁶

3.4 České země v 19. století

Vývoj našeho trestního práva v tomto období, byl identický s vývojem trestního práva uherského a rakouského.

²⁴ ČERNÍKOVÁ, Vratislava. *Sociální ochrana. Terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk s. r. o., 2008, s. 33

²⁵ ŠTĚRBA, Vladislav. *Penologie*. Praha: ARMEX PUBLISHING s. r. o., 2007, s. 17

²⁶ Tamtéž, s. 17

Po vydání „Všeobecného zákoníku o zločinech a trestech za ně“, byl v roce 1803 vydán i zákon „O zločinech a těžkých přestupcích policejních“, který začal rozlišovat trestné činy na zločiny a přestupky.

Už tehdy se začalo zkoumat, jestli byl pachatel při páchání trestné činnosti přičetný či nikoli. A právě někdy v tomto období vznikla i zásada, že neznalost práva neomlouvá.

Nejčastější formou výkonu trestu byl trest smrti, a to formou oběšení a zavření do různých stupňů žaláře.

V roce 1852 byl vydán nový trestní zákoník „Zákon trestní o zločinech, přečinech a přestupcích“, který oproti zákoníku minulému rozdělával společensky škodlivé jednání na zločiny, přestupky a přečiny. K trestu smrti (který byl prováděn pouze oběšením, tedy pokud nešlo o vojenské trestné činy, kde se mohlo jednat o výkon zastřelením) a žaláři se přidala i možnost domácího vězení. Zároveň se začaly upravovat i tresty, které byly ukládány mladistvým.²⁷

Trestní zákon z roku 1852, byl několikrát novelizován, avšak například v Rakousku platil až do roku 1974, kde sloužil jako základ trestního práva.

3.5 Období let 1918-1934

Po vzniku Československé republiky u nás platilo trestní právo dvojí. Jednalo se o trestní právo rakouské a trestní právo uherské.

V roce 1919 byla do československého práva zavedena instituce podmíněného odsouzení a propuštění, a to zákonem č. 562/1919 Sb., o podmíněném odsouzení a propuštění.

Dalším důležitým zákonem, kterým bylo upraveno trestní právo mládeže, byl zákon č. 48/1931 Sb., o trestním soudnictví nad mládeží. Přičemž některé zásady pocházející z tohoto zákona byly převzaty i do současného zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže.

Jelikož Československo převzalo rakouské zákony, které stále umožňovaly výkon trestu smrti, mohl se tento druh trestu uplatňovat i u nás. Avšak vydáním zákona č. 91/1934 Sb., o ukládání trestu smrti a o doživotních trestech, byl výkon trestu smrti omezen. Hned v ustanovení § 1 zmiňuje, že „namísto trestu smrti uvedeného v zákoně uloží soud trest těžkého žaláře

²⁷ VOJÁČEK, Ladislav. České právní dějiny. 3. upravené vydání, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, str. 496-497

(káznice) doživotního nebo dočasného“, k tomu však mohlo docházet pouze pokud existovaly polehčující okolnosti, pro které se zdálo, že trest smrti byl nepřiměřený. Nejčastěji ukládaným trestem se tak stal trest odnětí svobody, kdy maximální výše odnětí svobody byla stanovena na 15 až 30 let či na doživotí. Výkon tohoto trestu byl vykonáván ve věznicích, trestnicích, polepšovnách, výchovnách či v donucovacích pracovnách.

Takto vypadající trestně-právní systém přežil i nacistickou okupaci a platil až do roku 1950, kdy byl vydán nový trestní zákon.²⁸

Situace na území Československa v době nacistické okupace, vypadala shodně jako v ostatních okupovaných zemích. „Pro německé státní příslušníky bylo zavedeno trestní právo německé, pro příslušníky tzv. Protektorátu bylo ponecháno v platnosti dosavadní právo, které však bylo na nátlak okupačních orgánů měněno a doplňováno ve směru kriminálně politických zásad Třetí říše.“²⁹

3.6 Období od roku 1945 do roku 1989

V roce 1950 vyšel z. č. 86/1950 Sb., trestní zákon, jehož účel byl definován v ustanovení § 1, který říká, že účelem tohoto zákona je: „chránit lidově demokratickou republiku, její socialistickou výstavbu, zájmy pracujícího lidu a jednotlivce“. S tímto souvisí i změna účelu trestání jako takového. Tato změna je ustanovena v § 17 a říká, že účelem trestu bylo: „zneškodnit nepřátele pracujícího lidu; zabránit pachateli v dalším páchání trestných činů a vychovávat ho k tomu, aby dodržoval pravidla socialistického soužití; působit výchovně na ostatní členy společnosti“.

Co se systému trestů týče, hlavním ukládaným trestem zůstává trest odnětí svobody, následně podmíněné odsouzení a podmíněné propuštění. Trest smrti je stále zachován. Nově zavedený trestní zákon přidával i další možný způsob potrestání, a to tzv. nápravné opatření, které mělo nahradit ukládání trestů odnětí svobody nepřevyšujících šest měsíců. Mohlo být uloženo na měsíc až jeden rok.³⁰

²⁸ SOLNÁŘ, Vladimír, Jaroslav FENYK, Dagmar CÍSAŘOVÁ a Marie VANDUCHOVÁ. Systém českého trestního práva: Trestní právo a trestní zákony. Praha: Novatrix, s. r. o., 2009, s. 48

²⁹ Tamtéž, s. 50

³⁰ Tamtéž, s. 52

„V období po roce 1948 sloužila vězeňská zařízení a pracovní tábory budované podle sovětského vzoru především jako nástroj politické moci.“³¹

Následně v roce 1951 byl vydán vězeňský řád, měnící způsob, kterým se zacházelo s odsouzenými ve výkonu trestu odnětí svobody a jejich ubytováním. Odsouzení se dělili na čtyři skupiny. Do první skupiny byli zařazeni ti odsouzení, kteří byli označováni jako nepřátelé lidově demokratického zřízení, zároveň ti se špatnou pracovní morálkou, a také odsouzení, kteří neprojevovali žádnou snahu po nápravě. Do druhé skupiny patřili odsouzení, kteří projevovali lítost nad trestným činem, který spáchali a též jeví alespoň určitou snahu o nápravu. Přearažení do třetí skupiny byli ti odsouzení, kteří dříve patřili do skupiny druhé a jeví zvýšenou snahu o pracovní úsilí, přičemž jejich chování ve výkonu trestu bylo bez závad. Do poslední, čtvrté skupiny, byli následně přearazováni vězni, kteří určitou dobu pobýli mezi odsouzenými ve skupině třetí a dosahovali zde nadprůměrných pracovních výkonů a jejichž chování nemělo závad.³²

V roce 1956 byl vydán nový trestní řád (z. č. 64/1956 Sb.) a došlo k novelizaci trestního zákona č. 86/1950 Sb. Cílem novelizace bylo posílit zásadu individualizace trestu, díky které měl mít uložený trest na odsouzeného důraznější výchovný efekt. Byl zrušen doživotní trest odnětí svobody. Vedle ukládání trestu smrti byla vždy dána alternativa uložení trestu odnětí svobody na 25 let. Zároveň se novelizace snažila zvýraznit zásadu subsidiarity trestní represe a zásadu ultima ratio.³³

Poté co byla 11. července 1960 vydána nová Ústava ČSSR, došlo v letech 1960-61 k rekodifikaci celého trestního práva. Došlo ke schválení nových zákonů, a to zákona č. 141/1961 Sb., trestní řád (který je v aktuálním znění 1.1.2022 platný dodnes) a zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon. Tento trestní zákon více konkretizoval obecný pojem „trestný čin“. V porovnání s předchozím trestním zákonem (z. č. 86/1950 Sb.), který v § 2 definoval trestný čin pouze jako „takové pro společnost nebezpečné jednání, jehož výsledek uvedený v zákoně pachatel zavinil“. V nově zavedeném trestním zákoně (z. č.

³¹ SOLNAŘ, Vladimír, Jaroslav FENYK, Dagmar CÍSAŘOVÁ a Marie VANDUCHOVÁ. Systém českého trestního práva: Tresty a ochranná opatření. Praha: Novatrix, s. r. o., 2009, s. 66

³² KÝR, Aleš, Alena KAFKOVÁ. Pankrácká věznice v období historických změn (1889–1993). Historická penologie. č. 3/2009. Praha: Kabinet dokumentace a historie VS ČR, 2009, s. 42

³³ SOLNAŘ, Vladimír, Jaroslav FENYK, Dagmar CÍSAŘOVÁ a Marie VANDUCHOVÁ. Systém českého trestního práva: Trestní právo a trestní zákony. Praha: Novatrix, s. r. o., 2009, s. 53

140/1961 Sb.), je pojem definován poněkud rozsáhleji. § 3 v odstavcích 1-4 definuje trestný čin jako: „pro společnost nebezpečný čin, jehož znaky jsou uvedeny v tomto zákoně; čin, jehož stupeň nebezpečnosti pro společnost je nepatrný, není trestným činem, i když jinak vykazuje znaky trestného činu; k trestnosti činu je třeba úmyslného zavinění, nestanoví-li tento zákon výslovně, že postačí zavinění z nedbalosti; stupeň nebezpečnosti činu pro společnost je určován zejména významem chráněného zájmu, který byl činem dotčen, způsobem provedení činu a jeho následky, okolnostmi, za kterých byl čin spáchán, osobou pachatele, mírou jeho zavinění a jeho pohnutkou“. Zároveň došlo ke změně trestnosti přípravného jednání. Přípravné jednání se stalo obecně trestné u všech trestných činů, a to, dá se říci, podle stejné trestní sazby jako čin již dokonaný. Tato úprava byla platná až do roku 1990, kdy trestnost přípravného jednání byla omezena pouze na přípravu zvlášť závažných úmyslných trestných činů. Zákon č. 140/1961 Sb. navázal na trestní zákon předchozí, který se snažil o individualizaci ukládání trestů. Spolu s touto zásadou stanovil i zásadu, že těžší trest je možné uložit jen v případech, kde nepostačí trest mírnější.³⁴

Zacházení s vězni ve výkonu trestu odnětí svobody byl v roce 1965 nově upraven zákonem č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a řádem výkonu trestu odnětí svobody. Hlavní účel výkonu trestu byl vnímán v zabránění odsouzenému páchat další trestnou činnost a samotný výkon trestu ho měl výchovnými prostředky navést na správnou cestu, aby vedl řádný život. „Za prostředek k jeho dosažení byla považována nápravně výchovná činnost, která zahrnovala působení stanoveného pořádku a kázně v místě výkonu trestu, pracovní výchovu a kulturně výchovnou práci.“³⁵

Odsouzení byli děleni do tří nápravně výchovných skupin podle toho, jak moc byli nebezpeční pro své okolí a jak velká byla možnost k nápravě jejich protisociálního chování. Nevykonával-li odsouzený v předchozích deseti letech trest odnětí svobody za úmyslný trestný čin, byl zařazen do první nápravně výchovné skupiny. Do třetí skupiny spadali zvlášť nebezpeční

³⁴ SOLNÁŘ, Vladimír, Jaroslav FENYK, Dagmar CÍSAŘOVÁ a Marie VANDUCHOVÁ. Systém českého trestního práva: Trestní právo a trestní zákony. Praha: Novatrix, s. r. o., 2009, s. 55

³⁵ KÝR, Aleš, Alena KAFKOVÁ. Pankrácká věznice v období historických změn (1889–1993). Historická penologie. č. 3/2009. Praha: Kabinet dokumentace a historie VS ČR, 2009, s. 66

recidivisté a také pachatelé zvláště závažných trestných činů. Ve druhé skupině se nacházeli ti odsouzení, kteří nenaplnovali podmínky pro první skupinu, a zároveň nepatřili mezi nebezpečné recidivisty či pachatele zvláště závažných trestných činů.³⁶

3.7 Vězeňství a trestněprávní legislativa po roce 1989

Roku 1989, po zániku totalitního režimu v ČSSR, začalo docházet k zásadním změnám trestního práva hmotného. Jednu z hlavních změn obsahoval nově vydaný zákon č. 175/1990 Sb., zákon, kterým se mění a doplňuje trestní zákon. Tímto zákonem byl zrušen trest smrti, a tak se stal nejprísněji ukládaným trestem trest odnětí svobody na doživotí.

Reformní úsilí se projevovalo i v oblasti vězeňství. V roce 1991 byla vypracována Koncepce rozvoje vězeňství v České republice. Koncepce se měla řídit Evropskými vězeňskými pravidly a soustředit se na odstranění politického deformačního vlivu na vězeňství a na humanizaci výkonu trestu odnětí svobody. Analýza předchozího stavu vězeňství totiž poukázala na zastaralé ústavy, přeplněnost věznic, neuspokojivé vybavení cel, na nedostatečné prostory, kde by vězni mohli trávit volný čas, na nedostatečnou kvalifikaci personálu, zároveň nedostatek specialistů a chyběla jakákoli návaznost výkonu trestu odnětí svobody na postpenitenciární péči atd.³⁷

Při procesu demilitarizace vězeňství by přijat zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské a justiční stráž, na jehož základě vznikla Vězeňská sužba ČR.

Na koncepci rozvoje vězeňství navazují další nově vydané zákony. Jsou jimi zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby a zákon č. 294/1993 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů. Hlavní změnou zde bylo nahrazení nápravně výchovných skupin. Tyto skupiny byly nahrazeny čtyřmi typy věznic, a to: s dohledem, dozorem, s ostrahou a zvýšenou ostrahou.

Dalším podstatným zákonem, který navazoval na nové dělení věznic a který řešil problematiku zařazování odsouzených do těchto typů věznic, byl zákon č. 290/1993 Sb., který měnil a doplňoval trestní zákon. Dříve, pokud mělo

³⁶ KÝR, Aleš, Alena KAFKOVÁ. Pankrácká věznice v období historických změn (1889–1993). Historická penologie. č. 3/2009. Praha: Kabinet dokumentace a historie VS ČR, 2009, s. 66

³⁷ KALVODOVÁ, Věra. Trest odnětí svobody a jeho výkon. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, s. 99

dojít ke změně způsobu výkonu trestu, rozhodoval ve věci soud. Na základě tohoto zákona přešla rozhodovací pravomoc nad přeřazením odsouzeného do jiného typu věznice na ředitele věznice, ve které odsouzený doposud trest odnětí svobody vykonával. Avšak krátce po vydání zákona č. 290/1993 začalo docházet k diskusím, jestli § 9 této novely, kde se zmíněná problematika přeřazování odsouzených nacházela, není v rozporu s Listinou základních práv a svobod a s Ústavou ČR, kde se výslovně píše, že „jen soud rozhoduje o vině a trestu za trestné činy“. Po podání návrhu Poslanecké sněmovny na zrušení tohoto ustanovení, rozhodl Ústavní soud nálezem a dané ustanovení s účinností od 6.2.1995 zrušil. Problematika přeřazování tak byla vyřešena až další novelou trestního zákona č. 152/1995 Sb. Pravomoc rozhodovat o změně způsobu výkonu trestu odnětí svobody náležela okresnímu soudu, v jehož obvodu se trest vykonával, ale pouze na návrh státního zástupce nebo ředitele věznice, popřípadě na žádost odsouzeného.³⁸

Výkon trestu odnětí svobody byl nadále upraven až v roce 1999 zákonem č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, který nahradil již výše zmíněný zákon č. 59/1965 Sb. a který platí v aktuálním znění ze dne 1.1.2022 až dodnes. Tento zákon měl několik cílů. Jedním z nich bylo širší zapojení nestátních subjektů a obcí do zajišťování výkonu trestu odnětí svobody. Nadále mělo docházet i ke zvýšení osobní odpovědnosti odsouzených či ke změnám, které měli usnadnit sociální život odsouzených. V tomto kontextu byla například nově zavedena možnost osob ve výkonu trestu kontaktovat své blízké prostřednictvím telefonu. Avšak, ne veškeré změny měly sloužit k ulehčení vězeňského života. Zavedenými zpřísnujícími podmínkami bylo například stanovení povinnosti všech odsouzených uhradit veškeré náklady jejich výkonu trestu, a to bez ohledu na to, jestli pracují či nikoli.³⁹

V následujících letech bylo přijato několik důležitých zákonů. Jedním z nich je zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, kterým byla zřízena Probační a mediační služba. Dále v roce 2003 došlo k reformě trestního práva ve věcech mládeže, a to zákonem č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti

³⁸ KALVODOVÁ, Věra. Trest odnětí svobody a jeho výkon. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, s. 100-101

³⁹ Tamtéž, s. 102-103

mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže. Který je v aktuálním znění 1.1.2022 platný dodnes.

V roce 2005, reakcí na vstup České republiky do Evropské unie v roce 2004, byla schválena nová Koncepce rozvoje českého vězeňství od roku 2015. Koncepce měla několik strategických cílů. Z těchto cílů je možné uvést „zajištění přiměřené míry bezpečnosti a bezpečí pro společnost, vězně a vězeňský personál“, dále například snaha o „zintenzivnění spolupráce s Probační a mediační službou České republiky“. Koncepce též usilovala o zjednodušení struktury věznic. Plánovala, že „základ této struktury budou tvořit pouze tři typy věznic, a to věznice pro výkon trestu odnětí svobody s dozorem, věznice pro výkon trestu odnětí svobody s ostrahou a vazební věznice“. Cílem bylo též, „v návaznosti na koncepční změny ve zdravotnictví veřejném a s ohledem na specifické potřeby vězeňství, dořešit systém zdravotnické péče o vězněné osoby i personál“. V závěru nelze opomenout ani snahu o rozšíření možnosti zaměstnávání odsouzených.⁴⁰

Po mnoha novelizacích zákona č. 140/1961 Sb., byl v roce 2009 schválen nový trestní zákoník 40/2009 Sb. Účinnosti nabyl 1.1.2010. Byl to zákon, který zásadně změnil a zmodernizoval české trestní právo. Především trestní zákon již byl poněkud zastaralý, a zvládal reagovat na měnící se společnost pouze s velkými obtížemi, zkrátka již nebyl dostatečný pro zajištění ochrany lidských práv a svobod. „Hluboké ekonomické, politické a sociální změny, ke kterým došlo po pádu totalitního režimu koncem roku 1989, postupně významně ovlivnily všechny oblasti života společnosti. Bylo proto jasné, že původní podoba trestního zákona nemůže v nových podmínkách demokratického právního státu a tržního hospodářství obstát a že nastaly podmínky pro odstranění deformací a nedostatků v trestněprávní úpravě.“⁴¹ Zákon zavedl mnoho změn. Hned v § 1 kodifikaci doplňuje o zákaz retroaktivity a říká, že „čin je trestný, jen pokud jeho trestnost byla zákonem stanovena dříve, než byl spáchán“. Na toto ustanovení

⁴⁰ Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015. Dostupné z: https://www.justice.cz/documents/12681/762277/koncepce_do+roku_2015+%282%29.pdf/74d6fdaf-b5c0-4165-a853-efe2a84a68f6, s. 9-10

⁴¹ Důvodová zpráva k trestnímu zákoníku. Dostupné z: https://www.kacr.cz/data/Metodika/Legislativa/Dokumenty%20k%20p%C5%99ipom%C3%ADnk%C3%A1m/TrZ%20do%20p%C5%99ipom%C3%ADnek_d%C5%AFvodov%C3%A1%20zp.%20k%20n%C3%A1vrhu%20z%C3%A1k.pdf, s. 5

následně navazuje § 2, který upravuje trestnost činu a dobu jeho spáchání. Dále se zákonem ustanovila možnost udělení ochranného léčení nebo zabezpečovací detence. Tím měla být zvýšena ochrana společnosti hlavně proti lidem, kteří spáchali trestný čin, trpí duševní poruchou, a jejichž léčba je vysoce nepravděpodobná či nemožná a zároveň se kvůli této poruše nedokáží přizpůsobit životu ve společnosti a jsou pro ni svým jednáním nebezpeční. Dále zákonem byly zavedeny desítky nových skutkových podstat, soustředící se na nové trestné činy, které vznikají následkem technického pokroku ve společnosti. Trestní zákoník je v aktuálním znění 1.1.2022 platný dodnes.

Dalším důležitým zákonem s účinností od 1.1.2012 se stal zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Postih právnické osoby se tak stal nezávislým na postihu konkrétní fyzické osoby. Přijat byl i zákon č. 104/2013 Sb., o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních.

3.února 2016 byla vládou ČR schválena v pořadí již třetí koncepce, a to Koncepce vězeňství do roku 2025. „Od předchozích koncepcí se liší již svým vznikem, neboť vznikla na základě činnosti Pracovní skupiny pro Koncepci vězeňství do roku 2025, v níž působil tým cca 50 odborníků z ministerstva spravedlnosti, Vězeňské služby ČR, Probační a mediační služby ČR, dalších ministerstev, orgánů a institucí, včetně akademických a nestátních.“⁴² Koncepce měla opět stanoveny několik cílů. „Za prioritní cíle je shodně považováno – zvýšení skutečné zaměstnanosti vězňů, dále vyřešení otázky zdravotnictví ve věznicích, úsilí o potlačení závislostí mezi vězni – především drogová problematika, efektivní náplň programů zacházení, vzdělávacích a mimopracovních aktivit, využití nástrojů boje proti vysoké recidivě a zdůraznění nejdůležitějších konkrétních prostředků, jichž stát hodlá v dané sféře využívat, jako jsou např. elektronický monitorovací systém, probační domy, změny v sankční politice. Rovněž participaci na úsilí o vytvoření přehledného systému

⁴² KALVODOVÁ, Věra. Trest odnětí svobody a jeho výkon. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, s. 105

následné péče a její přesah již do samotného výkonu trestu odnětí svobody lze považovat za jednu z ambicí koncepce.⁴³

Co se změny výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody týče, byl s účinností od 1.10. 2017, vydán zákon č. 58/2017 Sb., zákon, kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony. Tento zákon upravuje aktuální členění věznic, které v této podobě fungují dodnes. Dělí věznice pouze na dva typy, a to na věznice s ostrahou a věznice se zvýšenou ostrahou. Přičemž věznice s ostrahou se nadále vnitřně člení na oddělení s nízkým středním a vysokým stupněm zabezpečení.

4 Trest odnětí svobody

4.1 Systém trestů a jejich ukládání

„Systém trestů je možné definovat jako uspořádání jednotlivých druhů trestů podle závažnosti, podle postihovaných zájmů a vzájemné vztahy mezi jednotlivými tresty.“⁴⁴

Jelikož jsou tresty zásahem do života jedince, řídí se jejich ukládání následujícími zásadami. Hlavní zásadou pro ukládání trestů, je zásada nulla poena sine lege. Ta je zakotvena v čl. 39 Ústavy, který říká, že tresty je možné uložit pouze na základě zákona a pokud tak zákon stanoví. Další podstatnou zásadou je zásada humanismu, která je upravena v čl. 3 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a zároveň v čl. 7 odst. 2 Listiny základních práv a svobod. Čl. 7 odst. 2, zakazuje mučení a kruté nelidské či ponižující zacházení.⁴⁵

Byl to právě požadavek humanismu, který upřednostnil, před mučením a nelidskými tresty, ukládání trestu odnětí svobody.

„Výhodou trestu odnětí svobody byla možnost trest odstupňovat podle doby a ukládat trest úměrný objektivní závažnosti činu. Později s rozvinutím

⁴³ Koncepce vězeňství do roku 2025. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/ostatni/koncepce-vezenstvi.pdf>, s. 5

⁴⁴ JELÍNEK, Jiří a kolektiv. Trestní právo hmotné. Praha: Nakladatelství Leges, s.r.o., 2009, s. 354.

⁴⁵ NOVOTNÝ, Oto, Marie VANDUCHOVÁ, Pavel ŠÁMAL a KOLEKTIV. Trestní právo hmotné. 6. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2010, s. 358-359

myšlenky výchovného trestu bylo předností tohoto trestu i to, že se očekávalo, že lze uvěznění využít pro výchovné působení na odsouzené.⁴⁶

V průběhu 19. století se kromě posuzování objektivní závažnosti činu, začal brát ohled i na požadavek individuálního ukládání trestů a následně výkonu trestu odnětí svobody s ohledem na osobu odsouzeného. Uvedený požadavek je nyní zakotven trestním zákoníkem v ustanovení § 39 odst. 1, který říká, že soud musí mimo jiné přihlídnout k „k osobním, rodinným, majetkovým a jiným poměrům pachatele a k jeho dosavadnímu způsobu života a k možnosti jeho nápravy“. Jelikož ukládání trestů patří dodnes k velmi problematickým úkolům, má individualizace trestu pomoci soudům při jejich rozhodování a má předcházet uložení nespravedlivých trestů. Individualizace je soudci dána diskreční pravomocí.

Až do 70. let 20. století byl nepodmíněný trest odnětí svobody jedním z nejčastěji ukládaných trestů. Avšak postupem let docházelo k nárstu kriminality, a s tím rostla i přeplněnost věznic, a zatížení státního rozpočtu. Bylo prokázáno, že tresty nejsou dostatečně účinné a nevedou k nápravě odsouzeného. Dále bylo prokázáno, že uložení samotného nepodmíněného výkonu trestu odnětí svobody neumožňuje dostatečně nahradit škodu způsobenou poškozeným. A tak se začalo prosazovat ukládání alternativních trestů, které měli vyřešit tuto situaci.

Ukládání alternativních trestů má oproti uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody několik výhod. Jsou levnější, lépe umožňují nahradit škodu poškozeným, eliminují možnost odsouzeného přijít do nežádoucího kontaktu s dalšími odsouzenými pachateli trestných činů a nejsou pro odsouzené překážkou k navrácení a začlenění se do společnosti.

Z alternativních trestů se nejčastěji ukládaným v ČR stalo podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody. „Podmíněný trest odnětí svobody je však poměrně málo ukládán ve spojení s dohledem či s uložení přiměřených omezení či povinností. Přitom dohled Probační a mediační služby je jedním ze

⁴⁶ SOLNAŘ, Vladimír, Jaroslav FENYK, Dagmar CÍSAŘOVÁ a Marie VANDUCHOVÁ. Systém českého trestního práva: Tresty a ochranná opatření. Praha: Novatrix, s. r. o., 2009, s. 35

zásadních faktorů působících na pachatele v rámci prevence jeho dalšího kriminálního chování.“⁴⁷

4.2 Mezinárodní a vnitrostátní právní úprava trestu odnětí svobody

„Trest odnětí svobody představuje jednu ze zákonných možností zásahu státní moci do základních práv a svobod jedince. Jedná se o zásah natolik závažný, že právní rámec pro ukládání a výkon trestu odnětí svobody je dán nejen na vnitrostátní, ale i mezinárodní, resp. evropské úrovni.“⁴⁸

Trest odnětí svobody je upraven nespočtem mezinárodních i vnitrostátních právních předpisů. V této kapitole budou zmíněny jen některé z nich.

4.2.1 Aktivita Rady Evropy

Mezi právní předpisy Rady Evropy, upravující problematiku trestu odnětí svobody patří zejména Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod. Trestu odnětí svobody a jeho výkonu se dotýká prostřednictvím již výše jmenovaného čl. 3, který ukotvuje zásadu humanismu a čl. 7 upravujícího zákaz retroaktivity v neprospěch pachatele. Následně je zde nutné zmínit Úmluvu o předávání odsouzených osob, která je v ČR platná od 1.8.1992. Úmluva upravuje oblast předávání odsouzených k výkonu trestu ze státu, který daného pachatele odsoudil do státu, jehož je odsouzený občanem. V oblasti vězeňství jsou neopomenutelná Evropská vězeňská pravidla, na jejichž základě byla v roce 1991 vypracována, též již výše zmíněná, historicky první Koncepce rozvoje vězeňství v České republice. Jako poslední úmluvu, vytvořenou Radou Evropy, zde zmíním Evropskou úmluvu o dohledu nad podmíněně odsouzenými a podmíněně propuštěnými pachateli, která se pro ČR stala platnou 11.7.2002. Jak již z názvu vyplývá, týká se podmíněného trestu odnětí svobody, a to konkrétně oblasti poskytování pomoci států v podobě dohledu nad podmíněně odsouzenými, který je potřebný pro společenskou rehabilitaci pachatelů.⁴⁹

⁴⁷ Alternativní tresty – Portál justice. Ministerstvo spravedlnosti České republiky. Dostupné z: <https://www.justice.cz/web/msp/alternativni-tresty?clanek=obecne-informace>

⁴⁸ KALVODOVÁ, Věra. Trest odnětí svobody a jeho výkon. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, s. 19

⁴⁹ Tamtéž, s. 21-27

4.2.2 Legislativa Evropské unie

Čím dál tím častěji je Evropskou unií zasahováno do oblasti trestního práva hmotného. Co se ale trestu odnětí svobody týče, „legislativa EU se v obecné rovině sankčního systému a trestu odnětí svobody bezprostředně nedotýká“⁵⁰. Evropská unie, ve většině případů, ponechává nastavení výměry, druhů a předpokladů pro ukládání sankcí v pravomoci členských států.

V tomto kontextu zmíním pouze některá Rámcová rozhodnutí, která stanovují trestní sankce, většinou trest odnětí svobody, a jejich výměru za konkrétní trestné činy. Jedná se například o Rámcové rozhodnutí o zvýšené ochraně trestními a jinými sankcemi proti padělání peněz ve spojitosti se zaváděním eura. To stanovuje nejnižší horní hranici trestní sazby na 8 let. Rámcové rozhodnutí o boji proti korupci v soukromém sektoru, stanovující trest odnětí svobody v rozsahu 1-3 roky.⁵¹

4.2.3 Vnitrostátní úprava trestu odnětí svobody

Ukládání trestu odnětí svobody se nesmí brát na lehkou váhu. Proto je jeho právní základ zakotven i v ústavněprávní podobě Ústavou ČR (dále jen „Ústava“) a Listinou základních práv a svobod (dále jen „LZPS“). Ústava i LZPS upravují ve svých člancích trest odnětí svobody, a to jak v podobě obecných základů, tak i konkretizovaných ustanovení.

Mezi obecnější úpravy lze zařadit čl. 2 odst. 4 Ústavy a čl. 2 odst. 3 LZPS, které dávají jasně najevo, že „každý může činit vše, co není zákonem zakázáno a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá“. Čl. 36 odst. 1 LZPS, který stanoví právo domáhat se svého práva u nestranného a nezávislého soudu. Avšak článků obsahujících obecné právní základy trestu odnětí svobody je mnoho. Proto zde zmíním pouze některé další z nich. Patří sem například články: čl. 4 LZPS či čl. 4 Ústavy.

Konkrétnější úpravu trestu odnětí svobody obsahuje čl. 8 LZPS, zaručující osobní svobodu v odst.1. V odst. 2 říká, že tuto svobodu lze u každého omezit či ho svobody zcela zbavit, ale pouze v případech a způsobem, jakým to stanoví zákon. Nelze zapomenout zmínit ani zásadu nullum crimen, nulla poena sine

⁵⁰ KALVODOVÁ, Věra. Trest odnětí svobody a jeho výkon. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, s. 34

⁵¹ Tamtéž, s. 35

lege, ukotvenou v čl. 39 LZPS a zákaz mučení a nelidských trestů v čl. 7 odst. 2 LZPS, následně i čl. 9 a 10 LZPS, která též problematiku upravují.⁵²

V návaznosti na kapitolu „Aktivita Rady Evropy“ je nezbytné zmínit nález Ústavního soudu, sp. zn. I. ÚS 310/05, vztahující se k Evropské úmluvě, v případech, kdy jí interpretuje a provádí Evropský soud pro lidská práva. „Rozhodnutí ESLP představují významné interpretační vodítko pro aplikaci Úmluvy. Orgány veřejné moci, na prvním místě pak soudy, jsou proto povinny přihlížet k judikatuře ESLP jak ve věcech, kde rozhodovaly v řízeních proti České republice, tak i ve věcech, které se týkají jiného členského státu Úmluvy, pokud tyto věci mají podle své povahy význam též pro interpretaci Úmluvy v českém kontextu.“

Přesuneme-li se z ústavněprávní úpravy trestu odnětí svobody na úpravu nižší právní síly, je nutné poznamenat mnohost zákonů upravující tuto oblast.

Obecná zákonná právní úprava začíná u trestního zákoníku (dále jen „TZ“) a trestního řádu (dále jen „TŘ“). § 52 v odst. 2 a 3 TZ nám definuje, co vše je míněno pojmem trest odnětí svobody. „Trestem odnětí svobody se rozumí, nestanoví-li trestní zákon jinak, nepodmíněný trest odnětí svobody, podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody, podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem, zvláštním typem trestu odnětí svobody je výjimečný trest“ (§ 54).

Speciální právní úpravu obsahuje zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže.

Pro samotný výkon trestu odnětí svobody je nejdůležitější zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody; vyhláška č. 345/1999 Sb., řád výkonu trestu odnětí svobody. Také je zde možné zmínit vyhlášku č. 10/2000 Sb., Vyhláška Ministerstva spravedlnosti o srážkách z odměny osob, které jsou ve výkonu trestu odnětí svobody zaměstnány, o výkonu rozhodnutí srážkami z odměny těchto osob a chovanců zvláštních výchovných zařízení a o úhradě dalších nákladů.

⁵² KALVODOVÁ, Věra. Trest odnětí svobody a jeho výkon. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, s. 39

4.3 Nepodmíněný trest odnětí svobody

Nepodmíněný trest odnětí svobody lze charakterizovat několika znaky. Jelikož je součástí každé skutkové podstaty ve zvláštní části trestního zákoníku, a zároveň lze uložit jakémukoli dospělému pachateli, jde říci, že se jedná o trest univerzální. Dále je charakteristický svou přísností. Jedná se totiž o trest nej přísnější, a to z důvodů zásahu do základních práv a svobod člověka. Zbavuje odsouzeného osobní svobody. Po dobu trvání výkonu trestu odnětí svobody je odsouzený nucen se podrobit a přizpůsobit vnitřním řádem zavedenému režimu a celkově i životu ve vězení. Avšak není to pouze svoboda jedince, která je omezena. Postihnuto je mimo jiné také právo na nedotknutelnost osoby a jejího soukromí, zachování listovního tajemství, právo podnikat atd.⁵³

K uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody by, z výše uvedených omezení lidských práv a svobod, mělo docházet pouze v případech ultima ratio, a to pouze pokud by nepostačilo uložit jiný trest, který není spojený s odnětím svobody.

S principem ultima ratio souvisí i ustanovení § 55 odst. 2 trestního zákoníku, který výslovně říká, že nepodmíněný trest odnětí svobody lze uložit „jen za podmínky, že by vzhledem k osobě pachatele uložení jiného trestu zjevně nevedlo k tomu, aby pachatel vedl řádný život“.

V případech, kdy by měl nepodmíněný trest odnětí svobody nepříznivě ovlivnit či zcela omezit možnost odsouzeného hradit poškozenému způsobenou škodu, je při ukládání nepodmíněného trestu odnětí svobody též nutno zvážit § 38 odst. 3 trestního zákoníku, který obsahuje zásadu zohlednění zájmu poškozeného. „Při ukládání trestních sankcí se přihlédne i k právem chráněným zájmům osob poškozených trestným činem“ (§ 38 odst. 3).

Přestože se dnes usiluje o častější ukládání alternativních trestů, je v některých případech uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody nezbytné. „V každé společnosti se totiž vyskytuje určitý okruh pachatelů, u nichž nepřichází

⁵³ KALVODOVÁ, Věra. Trest odnětí svobody a jeho výkon. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, s.41-42

v úvahu jiný způsob eliminace nežádoucího deviantního jednání spočívajícího v páčání trestných činů než jejich izolace prostřednictvím odnětí svobody.⁵⁴

Je vykonáván ve věznicích s ostrahou nebo ve věznicích se zvýšenou ostrahou.

Zákon stanovuje horní hranici výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody na dvacet let. Avšak nebylo by to právo, kdyby i zde neexistovaly určité výjimky. Trestní zákoník uvádí v § 55 odst. 1 několik případů, kdy může horní hranice výkonu trestu přesáhnout zmíněných dvacet let. Jedná se o tzv. mimořádné zvýšení trestu odnětí svobody, o trestné činy spáchané ve prospěch organizované zločinecké skupiny a o výjimečný trest.

Mimořádně zvýšený trest odnětí svobody lze podle § 59 odst. 1 a 2 uložit „pachateli, který znovu spáchal zvlášť závažný zločin, ač již byl pro takový nebo jiný zvlášť závažný zločin potrestán“. Takovému pachateli může soud uložit trest odnětí svobody s horní hranicí zvýšenou o jednu třetinu, „jestliže závažnost zvlášť závažného zločinu je vzhledem k takové recidivě a ostatním okolnostem případu vysoká nebo možnost nápravy pachatele je ztížena“. Mimořádně zvýšená horní hranice výkonu trestu však nesmí přesáhnout třicet let.

Druhý výše jmenovaný případ je popsán v § 107 a 108 trestního zákoníku. Jedná se o úmyslné trestné činy, páchané členy organizované zločinecké skupiny nebo se členy organizované zločinecké skupiny, ale postačí i pouhé úmyslné napomáhání zločinecké skupině. Kdy lze trestní sazbu opět navýšit o jednu třetinu. Nicméně, na rozdíl od mimořádného zvýšení, se v těchto případech zkoumá i to, zda nedošlo ke splnění podmínky pro mimořádné snížení trestu odnětí svobody. Horní hranice trestu odnětí svobody opět nesmí překročit třicet let.

Posledním výše zmíněným případem je uložení výjimečného trestu (§ 54). Výjimečný trest lze uložit ve dvou podobách. Prvním je trest odnětí svobody nad dvacet až do třiceti let. Soud ho může uložit pouze za podmínky, „jestliže závažnost zvlášť závažného zločinu je velmi vysoká nebo možnost nápravy pachatele je obzvláště ztížena“. Druhým případem je trest odnětí svobody na doživotí. Ten může uložit soud pouze za taxativní výčet trestných činů

⁵⁴ KALVODOVÁ, Věra. Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí. Brno: Masarykova univerzita, 2002, s. 90

uvedených v § 54 odst. 3. Zároveň se musí jednat o zvlášť závažný zločin, který je „mimořádně závažný vzhledem k zvlášť zavrženíhodnému způsobu provedení činu nebo k zvlášť zavrženíhodné pohnutce nebo k zvlášť těžkému a těžko napravitelnému následku a uložení takového trestu vyžaduje účinná ochrana společnosti nebo není naděje, že by pachatele bylo možno napravit trestem odnětí svobody nad dvacet až do třiceti let“.

Mimo § 55 odst. 1, je možné zvýšit výkon trestu o jednu třetinu i v případech vícečinného souběhu většího počtu trestných činů (§ 43 odst. 1).

Na rozdíl od horní hranice, není dolní hranice trestu odnětí svobody obecně stanovena.

V souvislosti s dolní hranicí lze hovořit o ukládání trestů pod dolní hranicí, konkrétně jde o tzv. mimořádné snížení trestu odnětí svobody. Ustanovení § 58 posiluje, prostřednictvím stanovených podmínek, zásadu individualizace ukládaných trestů, kterou by soud měl brát v úvahu při rozhodování o výši trestu. Jedná se o následující podmínky: okolnosti případu, poměry pachatele, které je nutno zvážit, aby nedošlo k uložení nepřiměřeného trestu, dále také skutečnost, kdy pachatel napomohl zabránit trestnému činu, který připravoval nebo se o něj pokoušel atd.⁵⁵

4.3.1 Problematika přeplnění věznic

Jelikož účinek výkonu trestu odnětí svobody vykazuje poněkud rozporuplné výsledky, má Česká republika dlouhodobý problém s přeplněností věznic. „Delší pobyt ve věznici nutně vede k adaptaci na vězeňské prostředí a k pasivnímu přizpůsobení daným podmínkám. Toto nezbytné potlačení individuality odsouzených osob vede u nich ke ztrátě pocitu odpovědnosti za vlastní rozhodování, což může po propuštění z dlouhého trestu vést až ke ztrátě sociální a psychické způsobilosti k životu na svobodě.“⁵⁶ Za těchto podmínek často dochází k recidivě. Názor, že recidiva je hlavním problémem přeplnění věznic, sdílí i různé výzkumy a statistiky, které uvádí, že v posledních letech se v průměru sedm z deseti pachatelů dopouští, po propuštění z výkonu trestu, recidivy. Míra kriminality má sice klesající trend, avšak věznice zůstávají

⁵⁵ KALVODOVÁ, Věra. Trest odnětí svobody a jeho výkon. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, s. 48

⁵⁶ KARABEC, Zdeněk. Restorativní justice. Sborník příspěvků a dokumentů. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, s. 5. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/296.pdf>

přeplněné. Přeplněnost věznic tak zůstává aktuálním tématem a problémem, pro které se hledá řešení.

Krátkodobým, avšak poněkud neefektivním řešením, které Česká republika od svého vzniku zažila hned třikrát, může být uvolnění věznic z důvodů amnestijního rozhodnutí prezidenta republiky. Dvakrát byla amnestie vyhlášena Václavem Havlem. Při první amnestii bylo propuštěno 130 osob a při druhé necelý tisíc vězňů. K poslední amnestii došlo v roce 2013. Vyhlášena byla Václavem Klausem. Propuštěno bylo okolo sedmi tisíc vězňů. Nicméně, problém se ani takto rozsáhlým propouštěním nevyřešil, ba naopak. Rok 2013 je dodnes známý vysokým nárůstem kriminality. Navíc počet vězňů opět prudce narůstal a do čtyř let číslo uvězněných dosáhlo původního stavu před amnestií.

Problematika je řešena i následujícími vyhláškami, které stanovují výměru ubytovacího prostoru vězňů. Vyhláška č. 345/1999 Sb., Vyhláška Ministerstva spravedlnosti, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, stanoví v § 17 odst. 6, že v místnosti, kde je ubytováno více vězňů, musí na každého vězně připadnout ubytovací plocha nejméně o 4 m² a cela určená pouze pro jednoho vězně nesmí být menší než 6 m². Nicméně zákon pro případy přeplnění věznic stanoví, že ubytovací prostor pro vězně lze snížit na 3 m². Podmínky snížení ubytovacího prostoru jsou podrobně ustanoveny v § 17 odst. 7 ve vyhlášce č. 225/2021 Sb., kterou se mění vyhláška č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody.

Dále docházelo i k úvahám, že problém přeplněnosti věznic by mohla vyřešit stavba věznic nových. Nicméně tato snaha vždy narazila na nevoli obyvatelů vytipovaných obcí. Ti se totiž z pochopitelných důvodů obávají případných útěků vězňů, zvýšené kriminality v okolí a mají obavy, že se kvůli blízkosti věznice, budou snižovat ceny jejich nemovitostí.

Jako jedno z možných řešení se nabízí ukládání alternativních trestů. Ty by vyřešily většinu negativních jevů, které má nepodmíněný trest odnětí svobody na odsouzené. „Cílem je osobu napravit, aby se stala platným členem společnosti, nikoliv její vyloučení do takové míry, že hrozí opakování trestné činnosti nedlouho poté, co je propuštěna na svobodu.“⁵⁷

⁵⁷ SCHOLZOVÁ, Ivana. Přeplněnost věznic a amnestie jako řešení? Hledejme raději dlouhodobá východiska. *Právo21*. Brno: Masarykova Univerzita, 2020.

4.4 Podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody

Podmíněné odsouzení bylo do našeho právního řádu ukotveno zákonem č. 562/1919 Sb., o podmíněném odsouzení a o podmíněném propuštění. Dnes patří mezi nejčastěji ukládané tresty.

Stále častěji se můžeme setkávat s nedostatečnou účinností nepodmíněného trestu odnětí svobody. S tím stoupají tendence tento trest nahrazovat alternativními opatřeními. Jak jsem již zmínila v předchozí kapitole, problémem se stává velký počet uvězněných osob. S tím je spojena nejen přeplněnost věznic, ale též finanční zatížení celého vězeňského systému. Navíc je zřejmé, že výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody sice naplňuje funkci represivní, ale nedostatečnou se jeví být funkce preventivní. To souvisí s velice malým výchovným účinkem a s málo efektivními resocializačními programy.

Hlavním důvodem ukládání alternativních řešení by tak mělo být odstranění nežádoucích vlivů na odsouzeného, které se spojují s nepodmíněným trestem odnětí svobody.

Podstatou tohoto trestu je důvěra soudu v možnost nápravy pachatele. Odsouzený zůstává na svobodě a dostává šanci prokázat, že nebude páchat další trestné činy a zároveň odčiní následky vzniklé trestem již spáchaným. Výměnou za vedení řádného života, dostane pachatel šanci pokračovat v dosavadním způsobu života. Nebude vyčleněn ze společnosti odnětím svobody, neztratí osobní kontakt se svou rodinou a blízkými a stále bude moci docházet do práce.

Bude-li však mít soud za to, že pachatel nepovede řádný život, uloží mu místo podmíněného odsouzení, odsouzení nepodmíněné.

Samotný název „podmíněné odsouzení“ může být poněkud zmatečný. Z názvu by mohlo být usuzováno, že se jedná o podmíněný odklad vyslovení viny a uložení trestu. Nicméně opak je pravdou. Soud pachatele uzná vinným za spáchaný trestný čin a uloží mu trest odnětí svobody. Trest odnětí svobody může být prominut až posléze, jsou-li odsouzeným řádně plněny a dodržovány soudem uložené podmínky a omezení.⁵⁸

⁵⁸ KALVODOVÁ, Věra. Trest odnětí svobody a jeho výkon. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, s. 50

Zda podmíněné odsouzení patří mezi samostatné druhy trestu či se jedná pouze o formu trestu odnětí svobody, vede trestněprávní nauka spory dodnes. Dokonce i v odborné literatuře lze najít rozličné názory. Převládají názory, že podmíněné odsouzení vystihuje zcela jiný účel, a je natolik rozdílné od nepodmíněného trestu, že by mělo být chápáno jako alternativní trest k nepodmíněnému odsouzení. Nikoli jako druh trestu odnětí svobody. Přesto v trestních zákonech nikdy nebylo podmíněné odsouzení zařazeno do výčtu trestů. Jinak tomu není ani v aktuálním trestním zákoníku, kde v ustanovení § 52 odst. 2 definuje podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody a podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem, jako součást trestu odnětí svobody. Naopak při srovnání se zákonem č. 218/2003 Sb., zákonem o soudnictví ve věcech mládeže, si můžeme konkrétně v § 24 odst. 1 všimnout odlišného postavení podmíněného odsouzení a podmíněného odsouzení s dohledem. Zde jsou tyto dva tresty, ve výčtu trestů, stanoveny jako samostatné.

4.4.1 Právní povaha podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody

Podmíněné odsouzení, podobně jako odsouzení nepodmíněné, představuje univerzální trest. Lze jej aplikovat na široký okruh trestných činů. Primárně by však mělo být ukládáno pachatelům, za méně závažné trestné činy, které byly jakýmsi vybočením z doposud řádného života.

Zákonné předpoklady podmíněného odkladu výkonu trestu odnětí svobody obsahuje ustanovení § 81 odst. 1. Trestní zákoník zde říká, že „soud může podmíněně odložit výkon trestu odnětí svobody nepřevyšujícího tři léta, jestliže vzhledem k osobě a poměrům pachatele, zejména s přihlédnutím k jeho dosavadnímu životu a prostředí, ve kterém žije a pracuje, a k okolnostem případu má důvodně za to, že k působení na pachatele, aby vedl řádný život, není třeba jeho výkonu“.

Podmíněné odsouzení je vymezeno zkušební dobou v trvání od jednoho do pěti let. Ve zkušební době má odsouzený možnost prokázat, že je schopný

vést spořádaný život a že nápravy jeho chování půjde dosáhnout i bez uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody.⁵⁹

Soud při určování délky zkušební doby vychází z kritérií, která jsou shodná i pro stanovení druhu a výměry trestu samotného (§ 39 odst. 1 trestní zákoník). Zkušební doba začíná plynout okamžikem právní moci rozsudku.⁶⁰

Během zkušební doby je důležité, aby podmíněně odsouzeného někdo kontroloval a sledoval jeho chování. Bez kontroly by nemuselo docházet k plnění soudem uložených podmínek. Zároveň by soud neměl žádné podklady pro rozhodnutí, jestli se odsouzený osvědčil či nikoli.

Nad dodržováním podmínek soudem stanovených podmíněně odsouzenému, drží kontrolu probační úředník.

Soud může pachateli stanovit přiměřená omezení a přiměřené povinnosti, na základě jejichž plnění má prokázat svou schopnost vést řádný život. Tyto omezení a povinnosti soud uloží na základě ustanovení § 82 odst. 3 trestního zákoníku. Zároveň spolu s povinnostmi může být též pachateli uloženo, aby v rámci svých možností nahradil škodu či odčinil nemajetkovou újmu, kterou způsobil, popřípadě aby vydal bezdůvodné obohacení získané trestným činem. „To je možné i tehdy, neuplatnil-li poškozený svůj nárok na náhradu škody v adhezním řízení.“⁶¹

Ustanovení § 82 odst. 4 hovoří o situaci, kdy je pachatel ve věku blízkém věku mladistvých. Zde se zákon snaží zdůraznit podstatu výchovného působení rodiny, školy a dalších subjektů. Mohou zde být ukládány stejné podmínky a omezení jako v paragrafu předchozím. Nicméně mohou být navíc stanovena některá výchovná opatření, která uvádí zákon o soudnictví ve věcech mládeže.

V souvislosti s výše uvedeným § 82, je nutné zmínit změny trestního zákoníku, týkající se podmíněného trestu odnětí svobody, provedené novelou z roku 2021, s účinností od 1.1.2022. Nově zavedeným je například ustanovení § 82 odst. 2, který dává soudu možnost uložit pachateli, „aby se ve stanovené části zkušební doby, navazující na počátek zkušební doby, zdržoval ve

⁵⁹ ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník: komentář. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 1022

⁶⁰ KALVODOVÁ, Věra. Trest odnětí svobody a jeho výkon. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, s. 54

⁶¹ Tamtéž, s. 54

stanoveném časovém období v určeném obydlí nebo jeho části“. Avšak tento pobyt nesmí být delší než jeden rok.

Další novelou provedená změna se týká ustanovení § 82a, zrušení přiměřených omezení, přiměřených povinností a výchovných opatření. Pokud tedy odsouzený řádně plní uložené podmínky a prokáže své polepšení, může soud povinnosti či omezení zrušit, má-li za to, že odsouzený povede řádný život i bez nich. Zrušení povinností je možné až po uplynutí třetiny zkušební doby, nejméně však po šesti měsících.

Změn provedených novelou je celá řada. Podmíněného trestu odnětí svobody a následně i podmíněného trestu odnětí svobody s dohledem se novelizace týká také v ustanoveních § 83 odst. 1 písm. d, e; § 85 odst. 1 a 2; § 85a; § 86 odst. 1 písm. d, e.

Samotná přiměřená omezení a přiměřené povinnosti jsou uvedeny demonstrativním výčtem v ustanovení § 48 odst. 4 trestního zákoníku. Podle něj může „soud jako přiměřená omezení a přiměřené povinnosti uložit zejména:

- podrobit se výcviku pro získání vhodné pracovní kvalifikace;
- podrobit se vhodnému programu sociálního výcviku a převýchovy;
- podrobit se léčení závislosti na návykových látkách, které není ochranným léčením podle tohoto zákona;
- podrobit se vhodným programům psychologického poradenství;
- zdržet se návštěv nevhodného prostředí, sportovních, kulturních a jiných společenských akcí a styku s určitými osobami;
- zdržet se neoprávněných zásahů do práv nebo právem chráněných zájmů jiných osob;
- zdržet se hazardních her, hraní na hracích přístrojích a sázek;
- zdržet se požívání alkoholických nápojů nebo jiných návykových látek;
- uhradit dlužné výživné nebo jinou dlužnou částku;
- veřejně se osobně omluvit poškozenému, nebo
- poskytnout poškozenému přiměřené zadostiučinění.“

Omezení a povinnosti mají, za použití příkazů a zákazů, pomoci usměrňovat chování odsouzeného ve zkušební době. Avšak každý pachatel je

jakýmsi originálem. Na chování každého z nich působí jiné vlivy či přístupy. Proto je výčet v ustanovení § 48 odst. 4 pouze demonstrativní.

Demonstrativní výčet respektuje princip soudní individualizace, tedy ukládání individualizovaných trestů. Soudu je poskytnuta možnost uložit i omezení a povinnosti, které se v zákonném výčtu nenacházejí. „Podle nauky a praxe má jít o omezení a povinnosti zaměřené na odstranění základních kriminogenních faktorů, které podle obecné zkušenosti přispěly k páčání trestné činnosti pachatele nebo jeho trestnou činnost umožnily. S jejich pomocí má být pachateli usnadněno dosáhnout korekce jeho chování a vedení života bez páčání trestných činů.“⁶²

Nad podmíněně odsouzeným je stanovena kontrola, která má dohlížet, aby byly soudem stanovené podmínky dodržovány. Pověřen kontrolou odsouzeného je předseda senátu, který má pravidelně a nejméně jednou za šest měsíců zjišťovat, zda podmíněně odsouzený dodržuje opatření a povinnosti, výchovná opatření a jestli vede řádný život. Předseda senátu nevykonává kontrolu pouze tehdy, když jí byla pověřena Probační a mediační služba, která kromě výše zmíněných bodů kontroly, zjišťuje též zda podmíněně odsouzený dodržuje uloženou povinnost zdržovat se ve stanoveném čase v určeném obydlí či v jeho části, byla-li mu uložena (§ 329 odst. 1 trestní řád).

S převýchovou a následně dodržováním podmínek může odsouzenému pomoci i zájmové sdružení občanů. Tato pomoc je definována v ustanovení § 329 odst. 3 trestního řádu. „Zájmové sdružení občanů činné na pracovišti odsouzeného nebo v jeho bydlišti může předseda senátu požádat o výchovné spolupůsobení, pokud nabídlo záruku za převýchovu odsouzeného.“

Existují dvě alternativy podmíněného odsouzení a je jen na odsouzeném a jeho chování ve zkušební době, zda bude uložený trest svobody vykonán či nikoli.

První možnost předpokládá, vedení řádného života odsouzeného po celou zkušební dobu, plnění všech soudem uložených podmínek a omezení. Za

⁶² SOLNAŘ, Vladimír, Jaroslav FENYK, Dagmar CÍSAŘOVÁ a Marie VANDUCHOVÁ. Systém českého trestního práva: Tresty a ochranná opatření. Praha: Novatrix, s. r. o., 2009, s. 107

těchto okolností soud, po uplynutí doby, vysloví, že se odsouzený osvědčil a výkon trestu odnětí svobody vykonán nebude.⁶³

Pokud soud, do jednoho roku od uplynutí zkušební doby, nevydá rozhodnutí o tom, že se odsouzený osvědčil, aniž by na tom měl podmíněně odsouzený vinu, vzniká fikce osvědčení se (§ 83 odst. 3 trestního zákoníku).

Ustanovení § 83 odst. 4 stanovuje tzv. fikci neodsouzení. „Bylo-li vysloveno, že se podmíněně odsouzený osvědčil, anebo má-li se za to, že se osvědčil, hledí se na pachatele, jako by nebyl odsouzen.“ Důsledky fikce neodsouzení se následně projeví ve výpisu Rejstříku trestů, kde toto podmíněné odsouzení vůbec nebude uvedeno.

Nevede-li podmíněně odsouzený ve zkušební době řádný život a neplní-li uložené podmínky, nastává druhá, méně příjemná alternativa podmíněného odsouzení. Soud v těchto případech rozhodne, že se trest vykoná. Současně rozhodne o způsobu výkonu trestu. V praxi se ukazuje, že nejčastěji k uložení podmíněného trestu dochází, když podmíněně odsouzený spáchá v průběhu zkušební doby trestný čin. Avšak je třeba podotknout, že ne vždy, když odsouzený zavdává příčinu k nařízení výkonu trestu, soud rozhodně o vykonání odloženého trestu. „Pokud je porušení podmínky vzhledem k osobě pachatele a okolnostem případu takové povahy, že stále ještě není nutné k dosažení účelu trestu jeho výkonu, lze za současného zpřísnění šanci na osvědčení se podmíněně odsouzenému ještě ponechat.“⁶⁴ Podle ustanovení § 83 odst. 1 se za uložení přísnějších podmínek považuje:

- stanovení dohledu nad podmíněně odsouzeným
- přiměřené prodloužení zkušební doby
- stanovení dosud neuložených přiměřených omezení a povinností uvedených v § 48 odst. 4
- stanovení dosud neuložených výchovných opatření, v případě, že se jedná o odsouzeného ve věku blízkém věku mladistvých
- stanovení, aby se odsouzený zdržoval pouze v některém obydlí nebo jeho části podle § 82 odst. 2.

⁶³ KALVODOVÁ, Věra. Trest odnětí svobody a jeho výkon. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, s. 56

⁶⁴ Tamtéž, s. 57

V závěru této kapitoly bych chtěla věnovat pozornost ustanovení § 53 odst. 1, tedy možnosti ukládání více trestů samostatně a vedle sebe. Hlavně bych však zde chtěla poukázat na pravidla neslučitelnosti ukládání některých druhů trestů vedle sebe. Ustanovení § 53 odst. 1 zakazuje soudu uložit současně trest odnětí svobody s domácím vězením a trest odnětí svobody s obecně prospěšnými pracemi. Zde můžeme opět narazit na problematiku trestního zákoníku, který ve výčtu trestů, zařazuje podmíněné odsouzení pod trest odnětí svobody. Je jasné, že z důvodů kumulace stejných účinků, kterými tyto tresty působí, nelze současně uložit nepodmíněný trest odnětí svobody s obecně prospěšnými pracemi či domácím vězením. Nicméně u podmíněného odsouzení by ke kumulaci účinků dojít nemuselo. Naopak si myslím, že by současné uložení těchto trestů mohlo vést ke zvýšení možnosti nápravy podmíněně odsouzeného.

4.5 Podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem

Na rozdíl od podmíněného odsouzení, které bylo do našeho právního řádu zařazeno zákonem č. 562/1919 Sb. již v roce 1919, se podmíněné odsouzení s dohledem stalo součástí trestu odnětí svobody až v roce 1998, a to novelou č. 253/1997 Sb.⁶⁵

Dohled je vykonáván probačním úředníkem z Probační a mediační služby. Probační a mediační služba vznikla zákonem č. 257/2000 Sb.

Pojem probace je vysvětlen v ustanovení § 2 odst.1. Probace vykonává a organizuje dohled nad obviněným či odsouzeným, kontroluje, zda jsou řádně vykonávány tresty nespojené s odnětím svobody, současně dohlíží nad soudem stanovenými povinnostmi. Probace má na starost také ty odsouzené, kteří byli podmíněně propuštěni z výkonu trestu odnětí svobody.

Mediací se naopak rozumí „mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi podezřelým nebo obviněným a poškozeným a činnost směřující k urovnání konfliktního stavu vykonávaná v souvislosti s trestním řízením“ (§ 2 odst. 2). K mediaci se může přistoupit pouze dal-li poškozený i podezřelý či obviněný výslovný souhlas.

⁶⁵ SOLNAR, Vladimír, Jaroslav FENYK, Dagmar CÍSAŘOVÁ a Marie VANDUCHOVÁ. Systém českého trestního práva: Tresty a ochranná opatření. Praha: Novatrix, s. r. o., 2009, s. 103

De lege lata je podmíněné odsouzení s dohledem upraveno v § 84-87 trestního zákoníku.

Stejně jako podmíněné odsouzení lze podmíněné odsouzení s dohledem uložit za podmínek, které stanovuje § 81 odst. 1 trestního zákoníku. Nicméně, ustanovení § 84 trestního zákoníku navíc stanoví, že „je-li třeba zvýšeně sledovat a kontrolovat chování pachatele a poskytnout mu potřebnou péči a pomoc ve zkušební době“, stanoví soud nad odsouzeným dohled. „Intenzivnější sledování odsouzeného a usměrňování jeho chování během zkušební doby při podmíněném odsouzení s dohledem umožňuje uložit tento trest především pachatelům, kteří před spácháním trestného činu nevedli řádný život, je však odůvodněno i u prvopachatelů, u nichž by samo podmíněné odsouzení nebylo k dosažení účelu trestu postačující.“⁶⁶ Na výkon dohledu se přiměřeně užijí ustanovení § 49-51 trestního zákoníku.

Podmíněné odsouzení s dohledem lze též stanovit pouze ve spojitosti s nepodmíněným trestem odnětí svobody, který by nepřevyšoval tři léta. Zkušební doba může být opět stanovena na jeden až pět let. A ustanovení § 48 odst. 4 trestního zákoníku se užije obdobným způsobem jako u prostého podmíněného odsouzení.

Podstatné je ustanovení § 49 trestního zákoníku, které nám říká, co to vlastně dohled je a jaký je jeho účel. Podle odst. 1 se dohledem rozumí „pravidelný osobní kontakt pachatele s úředníkem Probační a mediační služby“. Pravidelná setkání probačního úředníka a podmíněně odsouzeného, se následně konají v pobočkách Probační a mediační služby v místě bydliště odsouzeného. Probační úředník má zároveň právo navštěvovat pachatele v místě jeho trvalého pobytu. Avšak na rozdíl od prostého podmíněného odsouzení, kde probační úředník pouze dohlíží na plnění soudem stanovených podmínek, u podmíněného odsouzení s dohledem vytváří pro odsouzeného i probační plán dohledu.

Ze zákona, konkrétně z ustanovení § 49 odst. 2, trestního zákoníku, vyplývá, že „účelem dohledu je:

⁶⁶ SOLNÁŘ, Vladimír, Jaroslav FENYK, Dagmar CÍSAŘOVÁ a Marie VANDUCHOVÁ. Systém českého trestního práva: Tresty a ochranná opatření. Praha: Novatrix, s. r. o., 2009, s. 106

- sledování a kontrola chování pachatele, čímž je zajišťována ochrana společnosti a snížení možnosti opakování trestné činnosti,
- odborné vedení a pomoc pachateli s cílem zajistit, aby v budoucnu vedl řádný život.“

K naplnění účelu podmíněného odsouzení s dohledem je důležité, aby odsouzený po celou zkušební dobu s probačním úředníkem spolupracoval a plnil probační plán dohledu. Odsouzený je povinen probačního úředníka informovat o místě svého pobytu, zaměstnání či zdrojích příjmu. Také má povinnost dostavovat se k probačnímu úředníkovi v předem stanovených termínech (§ 50 trestního zákoníku).

Nejen odsouzený má povinnosti vůči probačnímu úředníkovi. Probační úředník též disponuje určitými povinnostmi a oprávněními. Ty jsou stanoveny v § 51 trestního zákoníku.

Probační úředník by neměl odsouzeného při provádění dohledu pouze kontrolovat, měl by také pachatele motivovat a pozitivně ovlivňovat jeho chování. Působení probačního úředníka by mělo pomoci pachateli uvědomit si nepřipustnost svého kriminálního jednání. Cílem této „spolupráce“ by mělo být pachatelovo bezkonfliktní začlenění se zpět do společnosti.⁶⁷

Novela z roku 2021 zasáhla i oblast Probační a mediační služby. Došlo například k posílení postavení probačních úředníků. Nově může probační úředník „disponovat návrhovým oprávněním vůči soudu ve všech případech, ve kterých je v rámci vykonávacího řízení činný (zejména jde o možnost podat návrh reagující na porušení podmínek výkonu trestu odsouzeným, nebo naopak reagující na jejich vzorné plnění)“⁶⁸.

Novelou je též cíleno na pozitivní motivaci plnění uložených povinností odsouzenými. Pro odsouzené, kteří řádně plní soudem uložené povinnosti a prokazují polepšení, je ustanovena možnost zrušení uložených povinností, opatření či samotného dohledu.⁶⁹

⁶⁷ SOLNAŘ, Vladimír, Jaroslav FENYK, Dagmar CÍSAŘOVÁ a Marie VANDUCHOVÁ. Systém českého trestního práva: Tresty a ochranná opatření. Praha: Novatrix, s. r. o., 2009, s. 110

⁶⁸ Novinky v právních předpisech platné od 1. ledna 2022 z dílny MSp. Advokátní deník. Novinky ze světa advokacie. Dostupné z: <https://advokatnidenik.cz/2022/01/03/novinky-ministerstva-spravedlnosti-platne-od-1-ledna-2022/>

⁶⁹ Tamtéž

Další velkou změnou je využití Probační a mediační služby i v případech, které se týkají dětí mladších patnácti let.

4.6 Náhradní trest odnětí svobody

Nepodmíněný trest odnětí svobody může soud uložit také jako trest náhradní. Nesplní-li odsouzený primárně uložený trest či maří jeho výkon, slouží náhradní trest odnětí svobody jako jakási pojistka. „Je tedy sekundárním prostředkem sankcionování či sekundárním trestem za nesplnění trestu primárního.“⁷⁰

S náhradním trestem odnětí svobody se můžeme setkat v souvislosti ukládáním trestu domácího vězení, obecně prospěšných prací či peněžitým trestem.

V ustanovení § 60a trestního zákoníku jsou nově, po vydání novely z roku 2021, formulovány podmínky pro zrušení dohledu, přiměřených omezení, přiměřených povinností a výchovných opatření.

Nově upraveno je i ustanovení § 61 trestního zákoníku, které říká, že soud může pro případ, že by se pachatel vyhýbal nástupu trestu domácího vězení nebo by porušil soudem stanovené podmínky bez udání závažného důvodu a pokud by jakýmkoli způsobem mařil výkon trestu, uložit náhradní trest odnětí svobody. Náhradní trest smí být uložen až na jeden rok, nicméně nesmí přesahovat horní hranici uloženého trestu domácího vězení, přičemž domácí vězení může soud uložit až na dva roky. Avšak vyskytnou-li se příčiny pro uložení náhradního trestu odnětí svobody až po polovině vykonaného trestu domácího vězení, soud délku náhradního trestu zkrátí o polovinu.

Ačkoli existují výjimky, kdy sice odsouzený zavdává příčinu k rozhodnutí o výkonu náhradního trestu odnětí svobody, nicméně soud po zhodnocení všech okolností daného případu rozhodně ponechat trest domácího vězení. Zároveň k tomu může soud:

- „stanovit nad odsouzeným na dobu výkonu trestu nebo jeho zbytku dohled,
- prodloužit dobu výkonu tohoto trestu až o jeden rok, přičemž nesmí překročit nejvyšší výměru tohoto trestu stanovenou v § 60 odst.1,

⁷⁰ KALVODOVÁ, Věra. Trest odnětí svobody a jeho výkon. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, s. 65

- stanovit odsouzenému na dobu výkonu trestu nebo jeho zbytku dosud neuložené přiměřené omezení nebo přiměřenou povinnost podle § 48 odst. 4 směřující k tomu, aby vedl řádný život, nebo
- stanovit odsouzenému na dobu výkonu trestu nebo jeho zbytku některé z výchovných opatření podle § 60 odst. 7, je-li ve věku blízkém věku mladistvých“ (§ 61 odst. 3 trestní zákoník).

Problematiku přeměny obecně prospěšných prací na náhradní trest odnětí svobody ustanovuje § 65 odst. 3 trestního zákoníku. Soudu je dána možnost rozhodnout o uložení náhradního trestu, pokud odsouzený, po dobu výkonu obecně prospěšných prací, nevede řádný život a vyhýbá se nástupu do výkonu uloženého trestu a neplní uložené podmínky nebo výkon trestu maří či dokonce tento trest zaviněně nevykonává. Každá neodpracovaná hodina obecně prospěšných prací se přemění v jeden den trestu odnětí svobody. Soud může uložit obecně prospěšné práce v rozmezí 50 až 300 hodin. Toto rozmezí značí, že náhradní trest může být vymezen maximálně na 300 dní a půjde tedy o docela krátkodobé tresty odnětí svobody.

V případě náhradního trestu, který lze uložit za nezaplacení peněžitého trestu, může jít o delší výkony trestu než v předchozím případě. Soud může uložit odsouzenému peněžitý trest v rozmezí 20 až 730 denních sazeb, přičemž každá denní sazba představuje minimálně 100 Kč a maximálně 50 000 Kč.

Podmínky, za kterých se peněžitý trest nahradí trestem odnětí svobody a jakým způsobem se převádí nezaplacené denní sazby na dny výkonu trestu odnětí svobody, nám stanovuje § 69 odst. 2 trestního zákoníku. „Jestliže pachatel nezaplatí peněžitý trest na výzvu soudu nebo do uplynutí doby, na kterou byl výkon trestu odložen anebo na kterou byly povoleny splátky, a pokud je zřejmé, že by vymáhání peněžitého trestu mohlo být zmařeno nebo by bylo bezvýsledné, přemění soud peněžitý trest nebo jeho zbytek v trest odnětí svobody a rozhodne zároveň o způsobu jeho výkonu; přitom každá zcela nezaplacená částka odpovídající jedné denní sazbě se počítá za dva dny odnětí svobody.“

4.6.1 Problematika ukládání krátkodobých trestů odnětí svobody

V kontextu s ukládáním náhradních trestů odnětí svobody bych zde chtěla zmínit problematiku ukládání krátkodobých trestů odnětí svobody, kterou v některých případech právě náhradní tresty představují.

V dnešní době se můžeme setkat s výrazným nedostatkem vězeňského personálu, a to jak příslušníků vězeňské služby, tak například i vězeňských lékařů.

Právě v souvislosti s nedostatkem vězeňských lékařů bych chtěla poukázat, na kontraproduktivnost krátkodobých trestů odnětí svobody.

Jako příklad uvedu pachatele, kterému byl uložen trest obecně prospěšných prací ve výši 100 hodin. Odsouzený však z nějakého důvodu 18 hodin neodpracoval. Soud tak stanovil, že pachatel zbylých 18 hodin nahradí osmnáctidenním trestem odnětí svobody.

Odsouzení při nástupu do výkonu trestu musejí nejprve projít vstupními zdravotními prohlídkami. Ty představují několik lékařských vyšetření: nástupní prohlídku, rentgen srdce a plic, laboratorní vyšetření (odběr krve), vyšetření moče na přítomnost omamných látek, stomatologické vyšetření, celková prohlídka lékaře, u žen navíc i gynekologické vyšetření. Než se však v tomto konkrétním případě udělají veškeré vstupní prohlídky, trest uplyne. Před odchodem z již vykonaného trestu odnětí svobody, musí být odsouzenému taktéž udělána prohlídka výstupní, ze které vzniká závěrečná zpráva. Každá lékařská prohlídka zároveň představuje i nemalé množství administrativy, která by v tom případě akorát naprosto zbytečně zatížila, již přetížený systém vězeňského lékařství a vězeňský systém celkově.

Osmnáctidenní pobyt ve vězení nemůže plně splňovat převýchovný charakter. Takto krátká doba na jakoukoli změnu pachatelova chování nepostačí. S nadsázkou bych takto krátký trest odnětí svobody přirovnala spíše k „zážitkové dovolené“ než k trestu, který by měl plnit svůj účel.

Proto zastávám názor, že v kombinaci přeplněnosti věznic s nedostatkem vězeňského personálu, by se měl v podobných případech soud ukládání náhradních krátkodobých trestů odnětí svobody, pokud možno, vyvarovat.

5 Elektronický monitoring

Ačkoli se elektronický monitorovací systém týkal hlavně trestů domácího vězení a nahrazování vazby, mohl být využit i v případech podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, kdy bylo současně stanoveno uložení povinnosti zdržovat se v určitém obydlí nebo jeho části.

Elektronický monitorovací systém byl za spolupráce Probační a mediační služby a Ministerstva spravedlnosti České republiky spuštěn v září roku 2018. Tento systém přinášel mnoho výhod. „Umožnil probačním pracovníkům snížit počet osobních namátkových kontrol a více se soustředit na odbornou práci s pachateli trestných činů, která kromě kontroly plnění povinností spočívá také v jejich podpoře a motivaci vést řádný život.“⁷¹

Elektronické náramky měly pomoci s řešením problému přeplněnosti věznic. Avšak po třech letech od jejich zavedení, nebylo jejich potenciálu plně využito a byly ukládány pouze minimálně. Podle prezidenta Soudcovské unie Libora Vávry, nemají soudci k elektronickému monitoringu velkou důvěru. Raději prý uloží krátkodobý nepodmíněný trest odnětí svobody, než aby využili tohoto alternativního řešení.

Probační a mediační služba na svých stránkách uvádí, že od září roku 2018, až do konce roku 2020 byl elektronický monitoring využit pouze v 535 případech. Z toho se 396 týkalo osob, kterým byl uložen trest domácího vězení, 130 osob, kterým byla tímto způsobem nahrazena vazba a 9 osob podmíněně propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody.

Dodavatelem monitorovacího systému byla izraelská firma SuperCom, která však neplnila své služby řádně a včas. Mluvčí Probační a mediační služby, Mgr. Martin Bačkovský uvedl, že „s přístupem dodavatele k plnění smluvních závazků je Probační a mediační služba dlouhodobě nespokojena“. Z těchto důvodů se v listopadu 2021 přestal elektronický monitorovací systém zcela

⁷¹ Elektronický monitoring v číslech. Probační a mediační služba. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/elektronicky-monitoring-v-cislech/>

využívat. Tímto se Probační a mediační služba byla nucena navrátit k původním namátkovým kontrolám.⁷²

6 Resocializace odsouzených

Jedním z hlavních principů výkonu trestu odnětí svobody by měla být resocializace odsouzených. Vězni by měli být zařazováni do resocializačních programů. Pomocí penitenciární a následně i postpenitenciární péče by jim mělo být usnadněno opětovné zařazení se do společnosti.

„Zcela zásadní pro efektivní výkon trestu a zejména pro snížení recidivy je umístění odsouzených blízko trvalého bydliště tak, aby s nimi mohla pracovat místní komunita (Probační a mediační služba, úřady, sociální kurátoři, orgán sociálně-právní ochrany dětí, nevládní organizace – sociální pomoc, drogové služby, rodinné terapie).“⁷³

6.1 Penitenciární péče

Penitenciární péče napomáhá resocializaci vězňů pomocí odborného vězeňského personálu a vypracovaného programu zacházení.

6.1.1 Personál věznic

„Předpokladem úspěšného zacházení s vězněnými osobami je dostatečný počet kvalifikovaných a pozitivně motivovaných odborných zaměstnanců a vychovatelů.“⁷⁴

Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody v ustanovení § 2 odst. 2 uvádí, že s odsouzenými pracují stabilní týmy speciálně vyškolených zaměstnanců Vězeňské služby. Týmy jsou složeny ze speciálního pedagoga, psychologa, sociálního pracovníka, vychovatelů a dozorců. Vyhláška také stanoví, že jednomu vychovateli by měla připadnout péče maximálně o 20 vězňů.

⁷² Probační a mediační služba přestala využívat elektronické náramky. Advokátní deník. Novinky ze světa advokacie. Dostupné z: <https://advokatnidenik.cz/2021/12/02/probacni-a-mediacni-sluzba-prestala-vyuzivat-elektronicke-naramky/>

⁷³ Koncepce vězeňství do roku 2025. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/ostatni/koncepce-vezenstvi.pdf>, s. 45

⁷⁴ Tamtéž, s. 43

6.1.1.1 Vězeňská služba

Hlavním zákonem pro činnost vězeňské služby je zákon České národní rady č. 555/1992 Sb., o Vězeňské a justiční stráží České republiky, v aktuálním znění 1.2.2022.

V úvodním ustanovení tohoto zákona je stanoveno, že Vězeňská služba je ozbrojeným bezpečnostním sborem, který zajišťuje výkon trestu odnětí svobody, zabezpečovací detence a vazby.

Vězeňská služba musí plnit nespočet úkolů, které mají zajistit správný chod věznice a práci s odsouzenými. Rozsáhlý výčet úkolů můžeme najít v § 2 zákona č. 555/1992 Sb. Pro tuto kapitolu však zmíním pouze některé z nich. V rámci resocializace odsouzených je nutné zmínit §2 odst. 1 písm. d: „prostřednictvím programů zacházení soustavně působí na osoby ve výkonu trestu odnětí svobody a obdobně i na některé skupiny osob ve výkonu vazby s cílem vytvořit předpoklady pro jejich řádný způsob života po propuštění“; písm. e: „provádí výzkum v oboru penologie a využívá jeho výsledky a vědecké poznatky při výkonu vazby a při výkonu trestu odnětí svobody“ a v souvislosti s pracovní povinnostmi i písm. g: „vytváří podmínky pro pracovní a jinou účelnou činnost osob ve výkonu vazby, ve výkonu zabezpečovací detence a ve výkonu trestu odnětí svobody“.

6.1.1.2 Vězeňský psycholog

Výkon trestu odnětí svobody vyvolává v každém odsouzeném určitou psychickou reakci. O jakou reakci však půjde, závisí na osobnosti odsouzeného, na způsobu, jakým je zvyklý zvládat obtížné zátěžové situace, a také na způsobu života, který doposud vedl. Kromě individuálního dopadu představuje výkon trestu i dopad sociální. Jak již bylo výše mnohokrát zmiňováno uvěznění představuje „zpretrhání sociálních vazeb s rodinou a přáteli, v zaměstnání se spolupracovníky, představuje izolaci od reálné společnosti a zmarnění či nemožnost uspokojování zejména sekundárních potřeb.“⁷⁵ Odsouzený může být po propuštění sociálně stigmatizován, což může způsobit překážku resocializace a znovu začlenění se do společnosti.

⁷⁵ ŠTĚRBA, Vladislav. Penologie. Praha: ARMEX PUBLISHING s. r. o., 2007, s. 23

Jak tedy s odsouzenými správně pracovat a jakým způsobem na ně působit, aby, i přes veškeré výše zmíněné negativní vlivy, pozitivním způsobem změnili své chování? Tuto problematiku má na starost vězeňský psycholog.

Prostředí věznice dokáže být na psychiku velmi náročné, proto často vyhledávají pomoc psychologa i vězeňští pracovníci.

V rámci resocializačních programů, bývá odsouzeným uloženo účastnit se individuálních či skupinových psychologických terapií, které by jim měly pomoci zbavit se negativních psychických následků, způsobených pobytem ve věznici.

6.1.1.3 Sociální pracovník

Sociální pracovníci jsou též důležitou složkou při práci s odsouzenými. „Pomáhají odsouzeným řešit pohledávky, zlepšit vztahy s rodinou, pomáhají v navazování kontaktů s organizacemi postpenitenciární péče, v navazování spolupráce se sociálními kurátory, s úřady práce, s protidrogovými službami atd.“⁷⁶ Spolupráce s odsouzenými však není zrovna jednoduchá. V nemálo případech vězni dobrovolně nespolupracují, a tím zmenšují pravděpodobnost své nápravy.

6.1.1.4 Speciální pedagog

Speciální pedagogové pomáhají vězňům dosáhnout určitého pokroku prostřednictvím spolupráce na plnění individuálního programu zacházení. Mimo jiné mají za úkol vhodným způsobem přiřadit odsouzené do různých pracovních, vzdělávacích, volnočasových či výchovných aktivit a programů.

6.1.1.5 Duchovní

Odsouzení mají právo na poskytování duchovních služeb. Poskytované duchovní služby jsou popsány v zákoně č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. Ustanovení § 20 odst. 4 říká, jakým způsobem se církev podílí na naplňování účelu výkonu trestu:

- konáním bohoslužeb,
- individuálními rozhovory,
- vedením studijních hodin, kde se vykládají náboženské texty,

⁷⁶ Sociální práce ve vězenství. Vězeňská služba České republiky. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-nove-sedlo/clanky/detail/socialni-prace-ve-vezenstvi>

- zajištěním náboženské a duchovní literatury,
- přednáškami či besedami především v etickém kontextu,
- připravují odsouzené k jejich propuštění.

6.1.2 Program zacházení

Program zacházení je ukotven v zákoně č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. Ustanovení § 40 odst. 2 jasně říká, že aby bylo dosaženo účelu výkonu trestu odnětí svobody, stanoví věznice pro jednotlivé odsouzené program zacházení. Cílem programu je připravit odsouzeného na soběstačný život v souladu se zákonem po propuštění z výkonu trestu. Součástí působení na odsouzeného jsou rovněž metody a formy práce zaměřené na oblast řešení důsledků a dopadů trestné činnosti na poškozeného. Program se nezpracovává v případech, kdy odsouzený má vykonat trest nebo jeho zbytek ve výměře nepřesahující 3 měsíce. (§ 40 odst. 2).

Odsouzený dostává program vypracovaný odbornými zaměstnanci věznice již na začátku výkonu trestu odnětí svobody. Je zpracováván na základě komplexní zprávy, která obsahuje „výsledky psychologického, pedagogického, sociálního, případně lékařského posouzení, hodnocení rizik a potřeb a jiných dostupných materiálů k osobě odsouzeného“ (§ 41 odst. 2).

Psychologické posouzení zpracovává vězeňský psycholog. Psychologický posudek by se měl soustředit na psychickou stránku odsouzeného, na jeho intelektuál a emoční vyspělost. Měl by zjistit, jaký postoj odsouzený zastává směrem k trestné činnosti a jaké jsou jeho motivace a hodnoty.

Pedagogická analýza popisuje aktuální způsob života odsouzeného, zdali má trvalé zaměstnání, jaké má sociální vazby atd. Pokud se nejedná o prvopachatele, má posudek obsahovat i popis „kriminální kariéry“ odsouzeného.

Sociální posouzení prováděné sociálním pracovníkem by mělo obsahovat popis sociální situace odsouzeného, a to například jaké je jeho finanční postavení, jeho rodinné zázemí, zda má vyživovací povinnosti atd.

V neposlední řadě by měla být zmíněna i zdravotní analýza. Ta má obsahovat posouzení aktuálního zdravotního stavu odsouzeného. Pokud se u odsouzeného zjistí závislost na návykových látkách, může mu být na základě zdravotní analýzy nařízeno ochranné léčení. Zdravotní stav se u odsouzeného

posuzuje i v souvislosti s pracovní povinností. Usoudí-li lékař, že odsouzený není ze zdravotních důvodů schopen pracovat, může mu vystavit pracovní neschopenku.

6.1.2.1 Aktivita programu zacházení

Ve výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody by ve věznicích měly být na odsouzené, pokud možno, nastoleny podobné požadavky jako na svobodě. „Neboť pobyt ve vězení by měl být prostorem tréninku sociálního chování a měl by vytvářet příznivé podmínky pro život odsouzeného po propuštění.“⁷⁷

Jednou z hlavních aktivit programu zacházení je práce. Již z výše zmíněného důvodu je práce neopomenutelným prostředkem resocializace. „Pracovní zařazení pomáhá odsouzeným udržet si pracovní návyky důležité pro život po propuštění na svobodu. Vhodné pracovní zařazení může přinést zvýšení pracovní kvalifikace pro trh práce.“⁷⁸

Povinnost pracovat je ustanovena zákonem č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. Povinně pracovat by měl každý odsouzený, pokud je, jak říká § 29 odst. 1, k práci zdravotně způsobilý. Výjimky existují pouze u tzv. trvale pracovní nezařaditelných odsouzených. Ustanovení § 69 zákona o výkonu trestu odnětí svobody za trvale pracovní nezařaditelné stanovuje odsouzené:

- starší 65 let, pokud sami nepožádají o pracovní zařazení,
- kteří byli uznáni invalidními ve třetím stupni, vyjma těch, kteří o pracovní zařazení sami požádají a jejich pracovní schopnosti toto zařazení připouští, nebo
- jejichž zdravotní stav trvale neumožňuje pracovní zařazení.

Práce by měla odsouzeným pomoci jak ze sociálního hlediska, tak z hlediska finančního. Neměla by sloužit jako trest a pracovní podmínky by se měly řídit hlavně zákoníkem práce. Od zákoníku práce se povinnost odsouzených pracovat odchyluje jen v určitých případech. „Zákonná právní úprava výkonu trestu odnětí svobody odchylně od obecných předpisů stanoví, že do pracovní doby odsouzených se nezapočítá úklidová a další obdobná činnost

⁷⁷ SOLNAŘ, Vladimír, Jaroslav FENYK, Dagmar CÍSAŘOVÁ a Marie VANDUCHOVÁ. Systém českého trestního práva: Tresty a ochranná opatření. Praha: Novatrix, s. r. o., 2009, s. 76

⁷⁸ ŠABATOVÁ, Anna a kol. Sborník stanovisek veřejného ochránce práv. Vězeňství II. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2019, s. 73

potřebná k zajištění každodenního provozu věznice, kterou provádějí zpravidla všichni odsouzení, a pracovní terapie, pokud je součástí programu zacházení. Tyto práce jsou odsouzení povinni provádět bez nároku na pracovní odměnu, avšak nesmějí jim být nařízeny na úkor doby nutné k odpočinku.“⁷⁹

Pracovní podmínky pro odsouzené mohou vytvářet přímo věznice. Ve většině případů jde o práce spojené s každodenním chodem věznice, tzn. úklid, údržbu, práci v kuchyni či v prádelnách, mohou pracovat jako automechanici a spravovat vězeňská vozidla, pracovat v kovovýrobě, spravovat obuv, zahradničit, ve vězeňské nemocnici pracovat jako sanitáři. Zajímavá mi přijde, v souvislosti s nedostatkem zdravotního vězeňského personálu, možnost zaměstnat odsouzené, kteří na svobodě pracovali jako lékaři, do pozic vězeňských lékařů.

Odsouzení mohou být zaměstnáni i u jiných objektů než je věznice. Například někteří vězni z Pankrácké věznice pracují u společnosti KOMWAG, která zajišťuje údržbu chodníků a silnic a odvoz směsného odpadu.

Avšak o zaměstnávání odsouzených není projevován dostatečný zájem a pracovních míst je pro ně nedostatek. Nedostatek pracovních příležitostí má na odsouzené nepříznivý vliv, je jedním z faktorů jejich demoralizace, demotivace a degradace, vede ke ztrátě jejich pracovních návyků a k pasivně rezistentnímu postoji k životu. Zajistit dostatek práce pro odsouzené je tedy prioritním úkolem vězeňského systému.“⁸⁰

Dalším důležitým prvkem jsou aktivity vzdělávací. Vzdělávání odsouzených je umožněno na základě ustanovení § 34 odst. 1, zákona č. 196/1999 Sb. „Odsouzeným, u nichž jsou pro to potřeby, se obvykle umožní, by získali vzdělání na základní nebo i střední škole, anebo se zúčastnili dalších forem vzdělávání, které jim umožní získat a zvyšovat si svoji pracovní kvalifikaci.“

Ve spojení s výše zmíněnými odbornými vězeňskými pracovníky, jsou provozovány i výchovné aktivity, možno uvést například psychologická a terapeutická sezení, dále pomoc sociálních pracovníků a speciálních pedagogů atd.

⁷⁹ ŠABATOVÁ, Anna a kol. Sborník stanovisek veřejného ochránce práv. Vězeňství II. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2019, s. 73

⁸⁰ SOLNAR, Vladimír, Jaroslav FENYK, Dagmar CÍSAŘOVÁ a Marie VANDUCHOVÁ. Systém českého trestního práva: Tresty a ochranná opatření. Praha: Novatrix, s. r. o., 2009, s. 78

V neposlední řadě je nutno zmínit zájmové aktivity. Přestože je výkon trestu značným omezením osobní svobody, existuje zde poměrně rozmanitá škála volnočasových aktivit, které jsou odsouzeným k dispozici. Podle § 21 a 22, zákona o výkonu trestu odnětí svobody, si mohou odsouzení na své náklady objednávat různé knihy, časopisy, a to dokonce i publikace zahraniční, pokud jsou v České republice dostupné. Dále si mohou půjčovat veškeré knihy z vězeňské knihovny a hrát společenské hry, které má věznice pro odsouzené k dispozici.

6.2 Postpenitenciární péče

Postpenitenciární péče je poskytována mimo jiné odsouzeným, kteří již vykonali trest odnětí svobody. Snaží se, podobně jako péče penitenciární, na kterou by měla navazovat, o omezení recidivy a zvýšení pravděpodobnosti, že se odsouzený bude držet řádného způsobu života. Zasahují do všech rizikových oblastí životů odsouzených, jako je například bydlení, pomoc při závislosti na omamných látkách, finanční problémy, vzdělání atd. Můžeme ji rozdělit na dva typy. Prvním typem je postpenitenciární péče nucená, ta je stanovena zákonem v případech, kdy jsou odsouzení propouštěni z výkonu trestu odnětí svobody a je jim nařízeno určité omezení. Může se jednat například o probaci či ambulantní ochranné léčení. Druhý typ je zcela dobrovolný. Pokud odsouzený po výkonu trestu o pomoc nebo poradenství nestojí, o žádné žádat nemusí.

Postpenitenciární péče je poskytována státními institucemi, nestátními neziskovými subjekty, případně církevními společnostmi.

6.2.1 Státní instituce poskytující postpenitenciární péči

Mezi státní instituce poskytující postpenitenciární péči patří v České republice sociální kurátoři a Probační a mediační služba, která je zmíněna již v kapitole týkající se podmíněného odsouzení s dohledem.

6.2.1.1 Sociální kurátoři

Sociální kurátor je sociálním pracovníkem obce s rozšířenou působností. Obecní úřad obce s rozšířenou působností podle ustanovení § 92 písm. b, zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, koordinuje prostřednictvím sociálního kurátora „poskytování sociálních služeb a poskytuje odborné sociální poradenství osobám ohroženým sociálním vyloučením z důvodu předchozí

ústavní nebo ochranné výchovy nebo výkonu trestu, osobám, jejichž práva a zájmy jsou ohroženy trestnou činností jiné osoby, a osobám, jejichž způsob života může vést ke konfliktu se společností; přitom spolupracuje se zařízeními pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy, s Vězeňskou službou České republiky, Probační a mediační službou České republiky, správními úřady a územními samosprávnými celky“ a podle písm. d, „na území svého správního obvodu koordinuje poskytování sociálních služeb a realizuje činnosti sociální práce vedoucí k řešení nepříznivé sociální situace a k sociálnímu začleňování osob; přitom spolupracuje s krajskou pobočkou Úřadu práce a krajským úřadem“.

Nárok na sociální poradenství je ukotveno též v zákoně č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi. V ustanovení § 2 odst. 6, v souvislosti s touto prací konkrétně v písm. a, tohoto zákona, je řečeno, že „za osobu v hmotné nouzi může orgán pomoci v hmotné nouzi považovat též osobu, která v daném čase, s ohledem na neuspokojivé sociální zázemí a nedostatek finančních prostředků nemůže úspěšně řešit svoji situaci a je ohrožena sociálním vyloučením, jestliže je propuštěna z výkonu zabezpečovací detence, z výkonu vazby nebo z výkonu trestu odnětí svobody.“

6.2.2 Nestátní neziskové subjekty

Nevládní neziskové subjekty jsou organizace nezřizované státem, které fungují nezávisle na něm. Nejsou zřizovány za účelem podnikání ani jakéhokoli zisku. Jsou zakládány s cílem splnit určité poslání. Mezi neziskové organizace můžeme zařadit ústavy, spolky, nadace a nadační fondy, obecně prospěšné společnosti nebo účelová zařízení církví.

Lidé, kteří jsou propuštěni z vězení se mohou potýkat s nespočtem problémů. Často nemají kam by se vrátili, nemají žádnou práci či způsob obživy a není ojedinělé, že je kvůli záznamu v trestním rejstříku nikdo nezaměstná. Společnost má silnou tendenci takové lidi odsuzovat a nechce s nimi mít raději nic společného. A právě za účelem pomoci v těchto situacích jsou nestátní neziskové organizace zřizovány.

Organizace se snaží danému člověku pomoci zapojit se znovu do společnosti, pomáhají s hledáním zaměstnání, s ubytováním, vzděláváním,

provozují poradenskou činnost, poskytují zdravotní péči nebo pomáhají v oblasti materiální, kdy poskytují například jídlo, oblečení atd.

Mezi nejznámější organizace v České republice, patří například Centrum podpory podnikání Praha, Armáda spásy ČR, která propuštěným poskytuje možnost ubytování v azylových domech; Charita Česká republika, která též poskytuje ubytování v noclehárnách, jídlo, oblečení a další nezbytnosti jako jsou hygienické prostředky; spolek Liga vězňů, Občanské sdružení za branou, Mezinárodní vězeňské společenství o. s., které je součástí největší křesťanské světové dobrovolnické organizace; RUBIKON Centrum, které prostřednictvím cíleně vytvořených programů usiluje „o změny systému integrace osob s trestní minulostí“⁸¹ atd.

O pomoc může požádat, kdo chce, účast na programech a spolupráce s těmito organizacemi je zcela dobrovolná. Avšak dobrovolnost může být problémem. Ne všichni propuštění, kteří by pomoc potřebovali, pomoc vyhledají. Netuším proč tomu tak je, ale domnívám se, že někteří propuštění jsou zkrátka na svůj životní styl zvyklí, nechtějí nic měnit, a tak pokračují v další trestné činnosti. Jiní si možná ani nechtějí připustit, že pomoc potřebují, či pomoc odmítají, protože si myslí, že mají situaci pod kontrolou.

7 Mezinárodní komparace výkonu trestu odnětí svobody

Trest odnětí svobody je nezastupitelným trestem, lze ho nalézt v každém státním sankčním systému. Nicméně právní úprava a způsob či podmínky výkonu trestu se často v jednotlivých zemích odlišují. Státy mají různá pojetí, zastávají jiné teorie trestání. Proto bych chtěla tuto kapitulu věnovat komparaci trestu odnětí svobody a také jeho výkonu mezi vybranými státy.

7.1 Polsko

Polský sankční systém je v mnohém podobný jako sankční systém český. Trest odnětí svobody má též postavení ultima ratio a je dělen na tři druhy. Avšak toto členění je odlišné než to, které známe v našem sankčním systému my. Trest

⁸¹ Kdo jsme. RUBIKON Centrum, z. ú. - nezisková organizace. Dostupné z: <https://www.rubikoncentrum.cz/kdo-jsme/>

odnětí svobody dělí na časově určitý trest od jednoho měsíce do patnácti let, dále na fixně stanovený trest v délce dvaceti pěti let a posléze na trest odnětí svobody na doživotí. Soud má také možnost uložit podmíněný trest, pokud by nepodmíněný trest odnětí svobody nepřevyšoval dva roky.⁸²

Na výkon trestu, stejně jako u nás, dohlíží Vězeňská služba. Rozdílem v systému vězeňství, je dělení polských věznic na čtyři typy. Těmito typy jsou: věznice pro mladé dospělé, kteří nepřesáhli věk 21; věznice pro dospělé prvopachatele; věznice pro recidivisty a posledním typem jsou věznice, které v současnosti nehrají velkou roli, a těmi jsou věznice pro vojáky.⁸³

Jelikož je každá země specifická pro různé kriminogenní jevy, odlišují se i pohledy na výkon trestu, který musí být těmto kriminogenním jevům přizpůsoben. Přišlo mi zajímavé zde zmínit princip, na kterém je založena jedna konkrétní polská věznice.

Piotrkówská věznice, je vězení se zvýšenou ostrahou. Byla založena v roce 2003 za účelem zničení největšího polského, ve vězení fungujícího, gangu Grypserů. Po pádu komunistického režimu Grypseři ovládali „neformální“ chod téměř každé polské věznice. Piotrkówská věznice byla postavena a vnitřně rozčleněna tak, aby co nejvíce omezila styky vězňů, a tím tak zabránila Grypserům v nabírání nových členů. Platí zde velmi restriktivní pravidla a setkávání vězňů se maximálně eliminuje. Vězni jsou ubytováni pouze po třech, na své cele musí i jíst a ven chodí pouze na jednu hodinu denně po malých skupinkách. Venkovní procházky, jestli tomu tak vůbec lze říkat, se uskutečňují na velmi stísněném betonovém dvoře obehnaném vysokými zdmi.⁸⁴

To, že je věznice založena na principu minimálního kontaktu mezi vězni, naznačují i velmi přísná pravidla, které musejí odsouzení plnit, pokud nechtějí skončit na samotce. Poněkud absurdním, nicméně osvědčeným a fungujícím pravidlem je úprava zevnějšku. Odsouzení musí dbát o svůj vzhled, tak aby pokud možno vypadali stejně jako na nástupní fotografii. Pokud tomu tak není, skončí na samotce nejméně na 14 dní.

⁸² KALVODOVÁ, Věra. Trest odnětí svobody a jeho výkon. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, s. 167

⁸³ Tamtéž, s. 167

⁸⁴ Nejdrsnější věznice světa. Dokumentární seriál. Režie David McConnell. Země produkce: Velká Británie, 2016-2021. (S01E02).

7.2 Německo

V Německu existují dva typy trestu odnětí svobody: časově určitý a doživotní. Horní hranice časově určitého trestu odnětí svobody může být maximálně patnáct let a dolní hranice minimálně jeden měsíc.

Doživotní i časově určité tresty jsou vykonávány ve věznicích, které mohou být buď otevřeného nebo uzavřeného typu. Jejich zákon též zmiňuje sociálně-terapeutické instituce, které se soustředí na resocializaci a znovuzачlenění odsouzených do společnosti.⁸⁵

V souvislosti se sociálně-terapeutickými institucemi, bych zde chtěla zmínit německou věznici Schwalmstadt, která se soustředí na nápravu zločinců. Věznice se nalézá v prostorách hradu pocházejícího z dvanáctého století. Nachází se zde okolo sto devadesáti odsouzených.

Schwalmstadtská věznice přistupuje k odsouzeným jiným způsobem než klasické věznice, které se zaměřují na trest jako takový. Nutí odsouzené, aby se postavili svému zločinu, změnili se a přijali za své jednání odpovědnost. Věznice byla založena na základě filozofie, že lidé, kteří mají pozitivní vyhlídky do budoucna, nebudou nadále páchat trestnou činnost.

Při nástupu do výkonu trestu jsou odsouzení ubytováni v samostatné cele. Součástí nápravy, je důvěra svěřená odsouzenému, kterou Vězeňská služba odsouzeným prokazuje prostřednictvím svěřených klíčů od vlastních cel, které všichni odsouzení dostanou. Vězni se mohou od 6:00 do 21:30 volně pohybovat po svém oddělení, kde většinou pobývá okolo deseti vězňů, navečer se sami zamykají do cel. Funguje zde jakýsi výměnný obchod – pokud se odsouzení chovají slušně, dostanou daleko větší množství svobody a respektu.

Se svobodou a získáním privilegií souvisí účast na terapiích a různých sezeních. Odsouzení, kteří prokáží, že na sobě chtějí pracovat a dobrovolně odsouhlasí účast na těchto programech získají další výsady. Jako příklad bych mohla uvést přístup odsouzených do kuchyňky, kde si mohou kdykoli uvařit vlastní jídlo pomocí volně přístupných nožů nebo možnost mít ve své cele televizi.

⁸⁵ KALVODOVÁ, Věra. Trest odnětí svobody a jeho výkon. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, s. 165

Terapie a sezení probíhají ve skupinkách složených ze sociálního pracovníka či terapeuta, z odsouzeného, který bude předmětem konkrétního sezení a z dalších odsouzených, kteří daného pouze poslouchají a pokládají mu otázky spojené s jeho trestnou činností či způsobem života.

Pokud se odsouzení poctivě účastní všech sezení mají větší možnost být podmíněčně propuštěni z výkonu trestu. Avšak v této souvislosti mě napadá otázka, zda někteří vězni, pod vyhlídkou dřívějšího propuštění, pouze nepředstírají, že se chtějí změnit.

Terapie nejsou jediným prostředkem nápravy. Zaměřují se i na práci a vzdělávání, které připravují odsouzené na život mimo vězeňské zdi a zvyšují možnosti jejich uplatnění se ve společnosti. Důvěra je odsouzeným projevována i při práci, kdy například v kovovýrobě, tesařství či při práci ve vězeňské kuchyni mohou používat ostré a nebezpečné předměty.⁸⁶

7.3 Norsko

Nejen německé sociálně-terapeutické věznice umožňují vězňům začlenit se zpět do venkovního světa. Specialisty na poskytnutí druhé šance jsou v Norsku. V tomto kontextu chtěla zmínit dvě norské věznice: Halden a Bastøy.

Bastøy je věznice nacházející se na ostrově. Je určena pro vězně, kterým zbývají tři roky do konce výkonu trestu, nehledě na to, jaký trestný čin spáchali. Na ostrově se nachází okolo 120 vězňů a 70 dozorců. „Pro vězně je zde vyčleněno mnoho nápravných programů a spoustu volnočasových aktivit, mezi něž patří tenis, plavání, lyžování nebo jízda na kole. Po trestancích je vyžadováno zapojit se do běhu věznice, pomoci mohou službou v kuchyni, farmařením či pěstováním plodin. Vězni mají přístup k ostrým nožům, motorovým pilám a jinému nářadí, které by na jiném místě mohlo ve špatných rukou způsobit nepolechu. Klíčem je oboustranná důvěra.“⁸⁷

Halden je věznice se zvýšenou ostrahou, postavená v roce 2010, ve které nyní pobývá okolo 250 vězňů. Halden poskytuje odsouzeným ty nejlepší podmínky, jaké by kdy ve vězení mohli dostat. Zdejší přístup je velmi přátelský,

⁸⁶ Nejdrsnější věznice světa. Dokumentární seriál. Režie David McConnell. Země produkce: Velká Británie, 2016-2021. (S04E02).

⁸⁷ Jak vypadá norské vězení: Větší luxus než místa, kam jezdíte na dovolenou. Dotyk - Svět se netočí, svět se posouvá. Dostupné z: <https://www.dotyk.cz/magazin/norske-veznice-bastoy-halden-20661114.html>

jejich cílem není vězně pouze zavřít, ale změnit jejich životy k lepšímu. Avšak opětovné zařazení do společnosti a změna chování a uvažování odsouzených je jednou z nejtěžších výzev, kterým může jakékoli vězení čelit. Přesto vypadá, že zdejší přístupy fungují. Pokud se totiž podíváme na norskou míru recidivy, zjistíme, že je jednou z nejnižších na světě. Zdejší recidiva se dlouhodobě pohybuje mezi 20-30 %. Přesto mi přijde poněkud kontroverzní, jak obrovské náklady na chod věznice a práci s odsouzenými Norsko Haldenu poskytuje. Ročně zde na jednoho odsouzeného připadne téměř 120 000 dolarů.

Věznice je moderně zařízena. Vězni jsou ubytováni v celách, které vypadají spíše jako hotelové pokoje než vězeňské cely. Mají zde vlastní ledničku, televizi, prostornou toaletu a tvrzené okno, které není kryto mřížemi.

Další zvláštností Haldenské věznice je pozitivní motivování odsouzených, aby se přátelili s dozorci. Dozorci zde představují jakési vzory správného chování a nastiňují odsouzeným, jak by se měli na svobodě chovat. Dozorci s odsouzenými hodně interagují. Vzájemnou komunikací zjišťují, jestli vězni mění své postoje.

Vězeňská kuchyně servíruje jídlo jen jednou denně. Pokud se odsouzení chtějí najíst více, je od nich očekáváno, že si sami uvaří. Mají možnost si za peníze vydělané z vězeňského zaměstnání, nakoupit jídlo ve vězeňském obchodě.

Denní rutina je v Haldenu považována za velmi důležitou. Odsouzení chodí na terapie, do práce, do školy, kde se učí novým věcem, zkrátka dělají něco prospěšného. V dílnách mají k dispozici moderní vybavení a nástroje. Poněkud absurdní mi přijde, že se ve vězeňském komplexu nachází například i hudební studio.⁸⁸

Když se nad tímto vězeňským přístupem zamýšlím, nevím, jestli mi přijde správné tolik za vězně utrácet. Zaslouží si tolik péče a času? Je to pro oběti trestného činu spravedlivé? Vězni jsou sice zbaveni úplné osobní svobody, nicméně dá se vůbec na tento způsob výkonu trestu pohlížet jako na trest? Každý má na věc jiný názor. Myslím si, že nápravná (rehabilitační) teorie, kterou zde zastávají, by možná mohla být více doplněna o prvky z teorií ostatních, aby

⁸⁸ Nejdrsnější věznice světa. Dokumentární seriál. Režie David McConnell. Země produkce: Velká Británie, 2016-2021. (S03E04)

odsouzení vůbec pocítili, že pobyt ve věznici má být trestem za spáchání trestných činů, a ne pobytem rekreačním.

7.4 Filipíny

Ne všude je pobyt ve vězení takový jako v Norsku. Opačným extrémem, jsou vězení na Filipínách. Kvůli protidrogové kampani z roku 2016 jsou filipínské věznice přeplněné k prasknutí. Přeplněné jsou i vyšetřovací vazby, kde obvinění čekají na soud klidně i několik let. Není výjimkou, že se v cele s 20 postelemi nachází i 80 odsouzených. Německé přísloví „čím těsnější klec, tím sladší svoboda“ zde získává úplně jiné rozměry.

Podmínky zde nejsou zrovna přívětivé, cely jsou často špinavé, hygiena nedostatečná a ve vlhkém a teplém prostředí se daří nemocem. V některých věznicích nebývá ojedinělou ani epidemie tuberkulózy, která se šíří mezi odsouzenými. O určitých lidských právech, které my bere za samozřejmost, si odsouzení ve filipínských věznicích mohou nechat pouze zdát.

7.5 Honduras

Situace není o moc lepší ani v Hondurasu, který patří mezi nejchudší země Latinské Ameriky. Úřady nemají dostatek prostředků ani sil, a tak se rozhodli, že si ve věznicích budou sjednávat pořádek odsouzení mezi sebou.

Konkrétním příkladem je věznice v Dahli. Postavena byla pro 240 osob, ale dlouhodobě v ní pobývá okolo 700 vězňů. Ani zde nejsou životní podmínky ideální. Podmínky, které panují v Norsku, kde je na převýchovu vězňů vyčleněn nemalý finanční obnos a podmínky v Dahli, kde vláda vyčlenila v přepočtu pouze 43 pencí (přibližně 14 Kč) denně na stravu pro jednoho vězně, jsou drasticky rozdílné. V Dahli není tekoucí voda, a tak odsouzení užívají, pro veškeré potřeby, vodu z nádrže, která je uprostřed vězeňského dvora.

Věznice není dostatečně zabezpečena, dozorcům chybí zbraně, není zde žádný dohled ani elektronické zabezpečení. Dozorci přenechávají vnitřní chod věznice v rukou vybraných vězňů, kterým se říká koordinátoři. Koordinátoři dohlížejí na dodržování pravidel a pouze těm, kdo je dodrží zaručují bezpečí.

Každý večer, při zamykání vězňů do cel, spolupracuje vězeňská stráž s hlavním koordinátorem. Poté, co jsou všichni odsouzení zamknutí, je jako poslední zamknut i hlavní koordinátor.

Odsouzení mají povoleny tři návštěvy týdně. Způsob, jakým jsou návštěvy prováděny jsou pro mě poněkud nepředstavitelné. Nejsou zde žádné speciální místnosti, kde by se odsouzení s rodinou setkávali. Rodinní příslušníci navštěvují odsouzené přímo uvnitř komplexu, kde se volně pohybují i ostatní vězni. Dokonce manželky či přítelkyně odsouzených mohou zůstat i přes noc. Netuším, jak je udržují v bezpečí, ale zdá se, že ostatní odsouzení jsou vůči návštěvám druhých velmi tolerantní a neútočí na ně.

Nápravné programy ani jiné možnosti rehabilitace zde nejsou kvůli nedostatku peněz k dispozici. Jediným způsobem, jak dosáhnout podmíněného propuštění, je čtení knih z vězeňské knihovny.⁸⁹

Každá země má k dispozici jiné prostředky, finanční obnos či celkový přístup k výkonu trestu a odsouzeným. Problematika recidivy a snižování trestné činnosti je dlouhodobým problémem a těžko říct, který způsob zacházení s odsouzenými je ten správný. V této kapitole byly popsány vězeňské systémy pouze vybraných zemí. Výběrem jsem chtěla poukázat na rozlišnost a extrémní rozdíly, které se ve světě vyskytují.

⁸⁹ Nejdrsnější věznice světa. Dokumentární seriál. Režie David McConnell. Země produkce: Velká Británie, 2016-2021. (S01E01).

Závěr

Jelikož se této problematice nevěnuji dostatečně dlouho, čerpala jsem hlavně z odborné literatury a z periodických publikací. Zdroje jsou uvedené v příloženém seznamu literatury.

Na začátku práce jsem si zadala několik cílů. Jedním z nich bylo seznámení se se současnou právní úpravou trestu odnětí svobody. Aktuálně se český vězeňský systém potýká s přeplněností věznic a nedostatkem vězeňských zaměstnanců. Ve své práci jsem se snažila porovnávat možná řešení. Stavbu nových věznic, ukládání více alternativních trestů, se kterými souvisí i problematika odstoupení od elektronického monitorování.

Zrušení elektronického monitorování a zavedení klasických namátkových kontrol ztíží Probační a mediační službě efektivní odbornou práci s odsouzenými. Místo, aby věnovali pozornost a pomáhali odsouzeným žít řádný život, budou opět muset provádět namátkové kontroly.

Dalším zmíněným problémem, kterému jsem se v práci věnovala, je ukládání krátkodobých trestů odnětí svobody, které pouze zatěžují systém a mají nulový nápravný charakter.

Závěr práce jsem věnovala komparaci mezinárodních vězeňských systémů ve vybraných zemích. Výběrem jsem chtěla poukázat na kontrast přístupu těchto zemí k odsouzeným. Dle mého názoru je naše české pojetí ve zlatém středu. Při porovnání českého vězeňství s vězeňstvím výše zmíněných zemí Latinské Ameriky, si Česká republika nevede vůbec špatně. Na druhou stranu, po komparaci s Norskem, musím uznat, že bychom si mohli počínat i lépe. Norský systém se ve statistických přehledech jeví jako účinný, avšak na naše poměry je velmi nákladný. Mohli bychom se však v určitých oblastech inspirovat. Nevěnovat se pouze výkonu trestu jako takovému, ale soustředit se více i na nápravu odsouzených. Přijde mi, že by vězňům neuškodilo mít více možností výběru práce. Mohlo by jim být svěřeno více důvěry a prostoru k seberealizování či učení se nových věcí.

Náprava vězňů byla a vždy bude jedním z nejtěžších úkolů, se kterým se potýkají všechny věznice a jejich vězeňské programy.

Seznam použité literatury

Bibliografie

1. ČERNÍKOVÁ, Vratislava. Sociální ochrana: terciální prevence. Plzeň, Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7383-138-0.
2. GŘIVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST, Ivana ZOUBKOVÁ a kol. Kriminologie. 5 vyd. Praha: Wolters Kluwer. ČR, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5.
3. JELÍNEK, Jiří a kol. Trestní právo hmotné. Praha: Leges s. r. o., 2009. ISBN 978-80-87212-24-0.
4. KALVODOVÁ, Věra. Trest odnětí svobody a jeho výkon. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016. ISBN 978-80-7552-163-7.
5. KALVODOVÁ, Věra. Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí. Brno: Masarykova univerzita, 2002. ISBN 80-210-3025-9.
6. KELLER, Jan. Sociologie. Praha: SLON, 2009
7. NOVOTNÝ, F. a kol. Trestní právo hmotné. 4. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017. ISBN 978-80-7380-651-4.
8. NOVOTNÝ, O.; VANDUCHOVÁ, M.; ŠÁMAL, P. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. 6. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2010. ISBN 978-80-7357-509-0.
9. SOLNAŘ, Vladimír, Jaroslav FENYK, Dagmar CÍSAŘOVÁ a Marie VANDUCHOVÁ. Systém českého trestního práva: Tresty a ochranná opatření. Praha: Novatrix, s. r. o., 2009. ISBN 978-80-254-4033-9.
10. ŠABATOVÁ, Anna a kol. Sborník stanovisek veřejného ochránce práv. Vězeňství II. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2019. ISBN 978-80-7598-410-4.
11. ŠÁMAL, Pavel a kolektiv. Trestní zákoník: Komentář. 2. vyd. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, s. r. o., 2012. ISBN 978-80-7400-428-5.
12. ŠTĚRBA, Vladislav. Penologie. Praha: ARMEX PUBLISHING s. r. o., 2007. ISBN 978-80-86795-48-5.

13. VOJÁČEK, Ladislav. České právní dějiny. 3. upravené vydání, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. ISBN 978-80-7380-575-3

Periodické publikace

1. KÝR, Aleš, Alena KAFKOVÁ. Pankrácká věznice v období historických změn (1889–1993). Historická penologie. č. 3/2009. Praha: Kabinet dokumentace a historie VS ČR, 2009

Elektronické dokumenty

1. KARABEC, Zdeněk. Restorativní justice. Sborník příspěvků a dokumentů. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003. ISBN 80-7338-021-8 Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/296.pdf>
2. Důvodová zpráva k trestnímu zákoníku. Dostupné z: https://www.kacr.cz/data/Methodika/Legislativa/Dokumenty%20k%20p%C5%99ipom%C3%ADnk%C3%A1m/TrZ%20do%20p%C5%99ipom%C3%A1Dnek_d%C5%AFvodov%C3%A1%20zp.%20k%20n%C3%A1vru%20z%C3%A1k.pdf
3. Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015. Dostupné z: https://www.justice.cz/documents/12681/762277/koncepce_do+roku_2015+%282%29.pdf/74d6fdaf-b5c0-4165-a853-efe2a84a68f6
4. Koncepce vězeňství do roku 2025. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/ostatni/koncepce-vezenstvi.pdf>
5. SCHOLZOVÁ, Ivana. Přetíženost věznic a amnestie jako řešení? Hledejme raději dlouhodobá východiska. *Právo21*. Brno: Masarykova Univerzita, 2020. Dostupné z: <https://pravo21.cz/pravo/preplnenost-veznic-a-amnestie-jako-reseni-hledejme-radeji-dlouhodobava-vychodiska>
6. Sociální práce ve vězenství. Vězeňská služba České republiky. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-nove-sedlo/clanky/detail/socialni-prace-ve-vezenstvi>

7. Elektronický monitoring v číslech. Probační a mediační služba. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/elektronicky-monitoring-v-cislech/>
8. Probační a mediační služba přestala využívat elektronické náramky. Advokátní deník. Novinky ze světa advokacie. Dostupné z: <https://advokatnidenik.cz/2021/12/02/probacni-a-mediacni-sluzba-prestala-vyuzivat-elektronicke-naramky/>
9. Restorativní justice – inovativní přístup k trestnímu právu. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/>
10. Historie trestu a trestání. www.martinkosek.com. Dostupné z: <https://www.martinkosek.com//historie-trestu/>
11. Alternativní tresty – Portál justice. Ministerstvo spravedlnosti České republiky Dostupné z: <https://www.justice.cz/web/msp/alternativni-tresty?clanek=obecne-informace>
12. Kdo jsme. RUBIKON Centrum, z. ú. - nezisková organizace. Dostupné z: <https://www.rubikoncentrum.cz/kdo-jsme/>
13. Jak vypadá norské vězení: Větší luxus než místa, kam jezdíte na dovolenou. Dotyk – Svět se netočí, svět se posouvá. Dostupné z: <https://www.dotyk.cz/magazin/norske-veznice-bastoy-halden-20661114.html>
14. Nejdrsnější věznice světa. Dokumentární seriál. Režie David McConnell. Země produkce: Velká Británie, 2016-2021.